

У ПІВСТОЛІТТЯ
РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ

ДОКУМЕНТИ II

БІБЛІОТЕКА « ВІЛЬНА ДУМКА »
1968

У ПІВСТОЛІТТЯ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ

ДОКУМЕНТИ II

БІБЛІОТЕКА « ВІЛЬНА ДУМКА »
1968

ВІД ВИДАВНИЦТВА

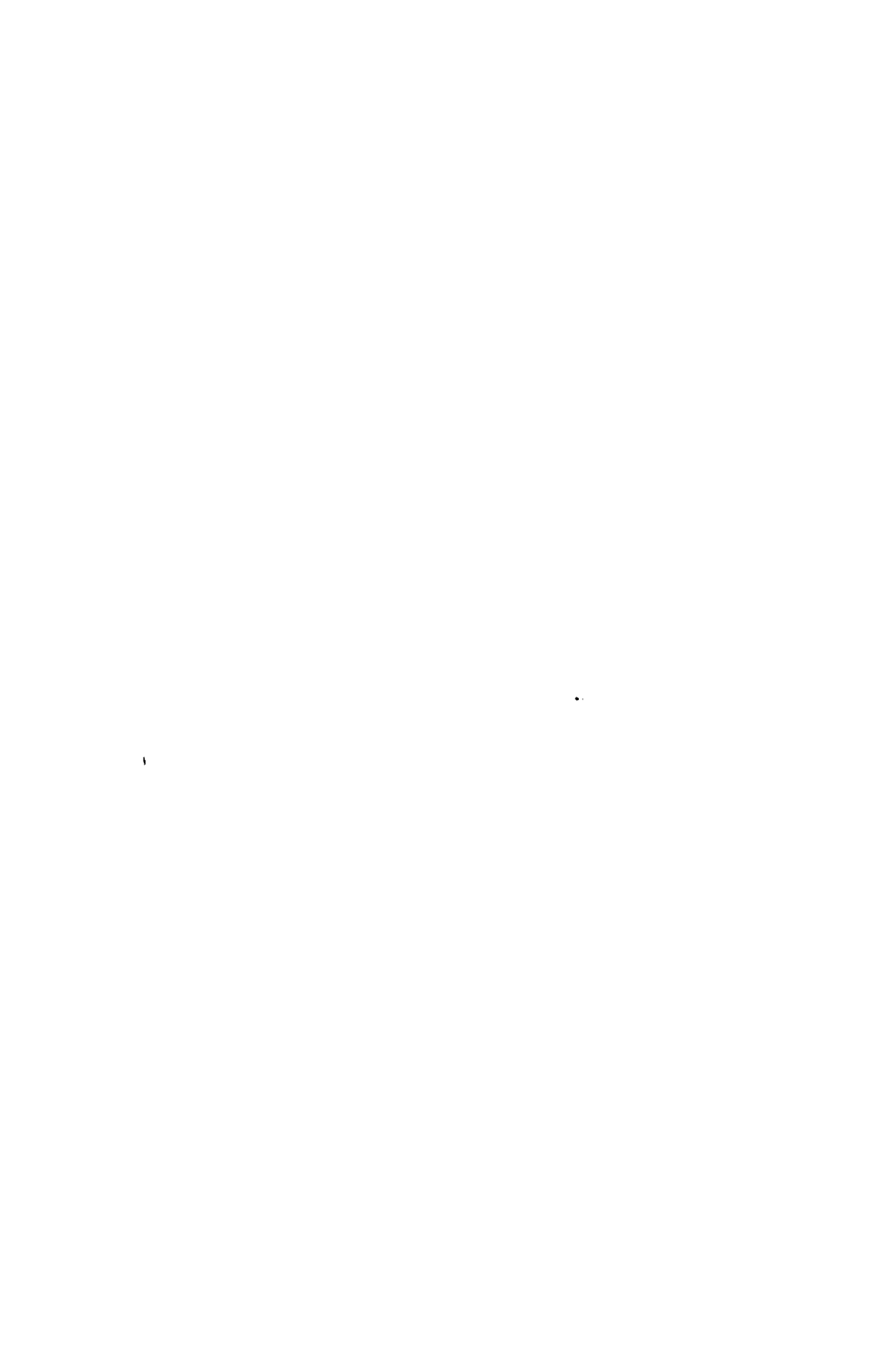
У цьому виданні зібрані документи, що ходять у відписах по Україні та у вільний світ дісталися на початку 1968 р.

Ці матеріали були вже частинно публіковані на сторінках « Українського Слова », передруковані в інших часописах і журналах, але повністю, при збереженні правопису оригіналу, публікуються вперше. Завданням цього видання — послужити документом для дослідників стану в сучасній Україні та дати подих Рідної Землі тим, що хотіли б наставити своє серце на ритм сердець наших поневолених братів.

Своєрідну аналізу політичної думки та обставин в Україні подає у вступній статті Максим Мартинюк, людина, яка знає їх з власного досвіду, перебуваючи на українських землях.

Хоча авторами публікованих матеріалів є люди різних формацій (група юристів, культурні діячі, засуджені 1965 р., політв'язні з попередніх періодів) всі вони розкривають геноцид Москви та виявляють волю українського народу до вільного життя.

Сповняючи волю тих, що передавали ці матеріали, наше Видавництво доложить усіх зусиль, щоб вони появились також чужими мовами, як вже появилась книга В. Чорновола « Лихо з розуму ».

РОЗВИТОК ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ НА УКРАЇНІ

Якщо порівняти з іншими народами, близькими до нас своєю чисельністю та амбіціями, історичну роль та місце, яке в сучасному житті займають українці, то таке порівняння виходить в болючу некористь для нашого народу.

Вся історія українського народу є доказом того, що йдеться про народ незвичайно здібний, який повністю дорівнює іншим народам, якому, правда, невластиві намагання оволодіти чужою територією, який не є підступний. Його характерними рисами є працьовитість і пильність. Українці ніколи не підкоряли собі інші народи, але їхні лагідність і наївність часто були причиною того, що вони ставали жертвами інших народів, яким були чужі такі властивості вродженого демократизму. Ці риси можна вважати перевагами, але водночас також недоліками української національної вдачі.

Докладне ознайомлення з історією нашого народу може послужити також до інших висновків — більш сумних, але незвичайно важливих, які ми повинні собі сьогодні добре усвідомити, тому що від цього буде у значній мірі залежати наше майбутнє.

Історія розвитку і занепаду Київської держави, історичні уроки боротьби гетьманів Богдана Хмельницького та Івана Мазепи, трагедія Козаччини і Запоріжжя, українське національне відродження в 19-му і 20-му століттях, події в 1917-1920 і в наступних роках, друга світова війна, те, що було перед нею і після неї аж до сьогодні — це все був не випадковий збіг принагід-

них історичних та політичних обставин, але закономірний шлях, яким було суджено українцям пройти. І що ми бачили?

Образ завжди повторювався без суттєвих змін. З одного боку була завзята боротьба великої кількості українців. Їхня боротьба була свідомо, героїчна, вперта і переможна. На полі бою українці майже завжди перемагали. Вони перемагали часто навіть тоді, коли противник був чисельніший і краще озброєний. З другого боку був тупий, звичайно сильніший і добре визбруєний, підступний і дошкульний ворог, який знав, що проводить несправедливу боротьбу, але він був дуже ласий на Україну і її добро і щоб придушити голос й без того мізерного сумління, яке ще в душі цього примітива залишилося, він видумував безглузді теорії, якими виправдовував свої дії.

Вже було сказано, що українці в таких випадках звичайно перемагали. Не перемагали вони лише тоді, коли вищі загальноукраїнські інтереси не зуміли поставити на перше місце. Розбіжність поглядів, непризнання авторитету, досвіду та розуму других — це також характерна риса українців. Таке зустрічалося також часто.

Але навіть тоді, коли українці перемагали — а таких випадків було більше — ставалася дивна річ. Переможець гучно ославляв перемогу, а, проснувшись, опинявся в ярмі переможеного. Переможець міг учора вбити переможеного — мораль це тоді дозволяла, а підступність противника повністю виправдовувала б такий вчинок, — але його великодушність не дозволяла на таке. А безликий іюда робив своє.

Що з цього виходить? Сумний висновок про те, що в критичних моментах своєї історії ми здебільшого зуміли зосередити свої сили, героїчно боротися, гинути і перемагати. Але ми не зуміли втримати у своїх руках і помножити той капітал, який нам дала наша

завзята боротьба. Тому треба було завжди розпочинати все знову від початків. ,

В соціологічній термінології таке тупцювання на місці називається політичною незрілістю народу. До цього явища треба придивитися уважніше. Чи дійсно це так? Чи не буде таке твердження несправедливим або навіть образливим по відношенні до трагічної долі українців?

Історичні факти і їхня аналіза вказують на те, що дійсність є саме такою.

Поміж українцями можна було знайти здібних письменників, малярів, науковців, професорів, різних інших спеціалістів, але нам завжди бракували політики найвищого гатунку. Політиків із всебічним розглядом, з належною освітою і підготовкою, людей з відповідними характеровими властивостями — таких людей, які б заздалегідь продумали всі можливі форми боротьби, зважили всі наші можливості і можливості противника, створили нашу чітку політичну програму і визначили принципи нашої тактики, якою можна здобути перемогу з найменшою втратою сил. Ці люди відразу після наших часткових або й більших перемог закріпили б їхні досягнення і зробили б усе потрібне для того, щоб після перших перемог слідували перемоги дальші.

Таких людей — політиків найширшого діапазону — нам завжди бракувало. Не можна сказати, що ми їх взагалі не мали. Ні. Історія політичної думки на Україні є так само давньою, як історія цілого українського народу. І весь процес змагання українців від початків їхнього існування є, власне, намаганням чітко визначити свій політичний характер, своє місце в міжнародній політиці. На жаль, донині наші досягнення тут більш ніж скромні. Правди ніде діти і ми повинні собі це чесно признати. Ми собі мусимо це усвідомити зовсім ясно з усіма наслідками, які це може мати для всього нашого дальшого розвитку. Це дуже важлива спра-

ва. Тому що той, хто усвідомив собі свою помилку, — той вже її позбавився.

Якщо якась людина не дізнається про свою помилку і не усвідомить собі її — це може спричинити трагедію в житті цієї людини.

Якщо ж цілий народ не усвідомить собі своєї помилки і недоліків це буде трагедією цілого народу і може це мати для нього катастрофальні наслідки.

Українці як народ, як нація виявили в багатьох критичних моментах своєї історії більшу чи меншу політичну незрілість. Ми мали досить чесних і відважних людей, які готові були йти зі зброєю в руках навіть на явну смерть. Нам не бракувало майже нічого, крім достатньої кількості належно підготованих людей, які підготували б з політичної точки зору процес нашої боротьби, спрямовували б його правильним шляхом і забезпечили б досягнення, які в цій боротьбі вдалося здобути.

**
*

В цій книзі зібрано документи, які незвичайно важливі саме з точки зору розвитку політичної думки на Україні.

1961 року Львівський обласний суд розглянув на закритому засіданні справу групи Льва Лук'яненка і на основі вказівок « згори » протизаконно засудив членів цієї групи на довгі роки ув'язнення в таборах суворого режиму — відомо, що Л. Лук'яненко не був тоді розстріляний більш-менш випадково.

Коли цей суд в травні 1961 року проходив у Львові, місто жило нормально. Про суд знало лише кілька довірених людей, а ті мовчали.

Групу Л. Лук'яненка було засуджено і вивезено до таборів. Ніхто не протестував, не відбувалися демонстрації, на різних зборах ніхто про засуджених не згадував. Львівські кагебісти були задоволені своєю працею. Був спокій і була тиша.

Пройшли три роки. Саме в час, коли у Києві розпочиналося святкування 100-річчя від смерті Т. Шевченка, коли в місті було більше ніж звичайно людей з-закордону, за дуже підозрілих обставин згоріла та частина київської бібліотеки Академії Наук УРСР, де були найцінніші українські рукописи і книжки. З людиною, яку було обвинувачено в підпаленні бібліотеки, було влаштовано судовий процес.

Процес цей проходив за досить дивних умов і ще більше підсилив сумніви щодо причин пожежу бібліотеки. Виникло враження, що процес проходив за наперед точно визначеними вказівками тієї ж сили, яка раніш наказала спалити українські рукописи та книжки.

Люди на Україні передавали собі рукописну статтю невідомого автора, яка називалася « З приводу процесу над Погружальським ». В цій статті на одному місці згадувалися якісь « розстріляні юристи ». Одначе й тоді ніхто не знав нічого точнішого. Але сталася дивна річ. Агенти КГБ приносили чутки, що люди на Україні читають не лише рукописні статті, яких з'являється все більше й більше, але також українські книжки, друковані в західних державах. Та сама сила, що засудила групу Л. Лук'яненка і підпалила бібліотеку, наказала слідкувати за всіма, хто читає українську рукописну літературу та книжки із Заходу. До їхніх помешкань були намонтовані найновіші підслухуючі апарати. За ними слідкували на кожному кроці. Потім, у серпні та у вересні 1965 року, цих людей заарештували.

Та сила, яка всім цим керувала, знала, що українців можна примусити до слухняності лише тоді, коли з ними поводитися різко. Тому вона наказала всіх заарештованих жорстоко покарати. Судити їх не було за що, але що ж? Так судили 300 років і Україна залишалася колонією... Треба мати завжди досить таборів і в'язниць та добру поліцію і Україна буде колонією й надалі.

В таких випадках можна судити двома способами

— або таємно, так, щоб ніхто не знав, або так, щоб де-хто знав. Попробували другий спосіб — щоб залякати українців. Не вийшло. Надто багато було крику. Вдалися до першого способу. Прийшла вказівка: судити так, щоб ніхто не знав. Прислали також список кого й на скільки засудити. Знову не вийшло. Міста, де процеси проходили, не говорили про нічого іншого. Відбулися демонстрації, пішли протести, заклики, листи. Але заарештованих засудили і вислали до мордовських таборів.

І тоді це сталося. Засуджені з 1966 року зустрілися в таборах з членами групи Льва Лук'яненка. Дізналися про суд з 1961 року. Знайшлися шляхи, якими ці відомості потрапили на Україну. Журналіст Вячеслав Чорновіл написав і розіслав свою працю « Правосуддя чи рецидиви терору » і пізніше « Лихо з розуму ». Згодом на Україну потрапили також документи, які опубліковані у цій книзі.

**
*

Якщо уважно стежити за розвитком на Україні, то можна спостерегти від кінця п'ятдесятих років нашого століття помітне пожвавлення у сфері духовної творчості. Проявів цього пожвавлення є дуже багато і їх можна знайти в різних ділянках творчого життя. Найбільше цих проявів можна побачити в художній літературі. Якщо зупинитися лише на явищах найбільш відомих, то тут можна назвати поезію і щоденник Василя Симоненка, значну частину творчості поетів-шестидесятників, деякі прозові твори останніх років. Важливішими в цьому відношенні є виступи ряду українських літературних критиків за останніх десять років. Тут треба сказати, що не йдеться лише про дві-три провідні постаті сучасної української літературної критики, але про ширше коло людей, які завоювали в цій ділянці вже певні позиції. Також у мистецтві можна

все частіше зустріти цікаві досягнення цього напрямку, одним з найвідоміших став заарештований і засуджений художник Опанас Заливаха, але легко можна б назвати кілька десятків дальших прізвищ.

І, нарешті, сюди належить сфера творчості для нас найцікавіша — сфера літературної творчості безпосередньо політичного характеру. Йдеться не про художню літературу, а про створення політичних праць, іноді прямо про писані політичні документи. Бувають, правда, і тут випадки, що ці твори межують до певної міри з художньою літературою (наприклад вступ Валентина Мороза до його праці «Репортаж із заповідника ім. Берії»). Найбільше значення з того, що було до нині створено у цій сфері, мають три праці Івана Дзюби («Інтернаціоналізм чи русифікація», «Промова на вечорі Василя Симоненка», «Промова в Бабиному ярі»), дві праці Вячеслава Чорновола («Правосуддя чи рецидиви терору» — разом з листом до П. Ю. Шелеста та дальших офіційних осіб УРСР і доданими документами та «Лихо з розуму») і матеріали, що були написані ув'язненими українцями (особливо важливі з них публікуються в цій книзі).

Саме ця остання сфера літературної творчості політичного характеру має найбільше значення. Чому? Тому що ці твори є доказом того, що сучасна політична думка на Україні досягла найвищого, досі неосягненого рівня. Дійсно, ми досі ніколи не мали так виразно сформовані реальні принципи, на яких повинна спиратися українська політика, як це помічаємо у названих матеріалах. З цієї точки зору, з точки зору розвитку політичної думки на Україні, ці матеріали мають історичне значення. Вони відкривають нову епоху в сфері українського політичного мислення. В ніяких дотеперішніх працях ми не бачили українську політичну думку настільки зрілою, принципи розвитку української політики так чітко сформовані.

**
*

Починаючи з наступу на всі прояви українського життя в першій половині тридцятих років, після якого прийшло винищення і систематична ліквідація всього українського, аж до другої половини п'ятдесятих років всі протиукраїнські виступи, арешти, суди і т. д. проходили з відкритою або принаймні мовчазною згодою громадськості на Україні. А часто, надто часто все це проходило під гучними оплесками і вигуками схвалення публіки. Лише останні роки принесли зміну. То тут, то там почулися якісь голоси критичного характеру, з'явилися перші, спочатку несміливі протести проти сваволі та беззаконня. Ці голоси ставали все сильнішими, вони множилися і своєї дотеперішньої вершини досягли у раніш небаченої відваги виступах Івана Дзюби та Вячеслава Чорновола.

Ситуація на Україні дедалі більше й більше загострюється. КГБ, який має на Україні десятки тисяч високооплачуваних працівників та агентів, отримує додаткові кошти і сильно збільшує кількість своїх кадрів, технічних та інших засобів. За кожним прогресивним українцем встановлюють систематичний і безперервний нагляд удень-вночі, залучаючи до цього не лише безмежну кількість шпиків, що змінюються у випадку потреби навіть кожних, наприклад, 10 хвилин, але й найрізніші типи підслухуючих апаратів та інші технічні засоби.

Але дарма. Кожна техніка, хай і дуже велика, але якщо не може спертися на ідейну основу, в справедливості якої безсумнівно вірить відповідна кількість продуктивних людей, стає явищем дуже відносним і непевним. Тому в боротьбі з КГБ на Україні, в боротьбі з цією гідрою, що пожирає мільярди карбованців, здертих з українських робітників і колгоспників, часто перемагають недосвідчені і невишколені молоді українці, які користаються найпримітивнішими щодо сучасного рівня засобами боротьби.

Загострення ситуації на Україні збільшується з

кожним днем і закономірно мусить закінчитися більшим політичним конфліктом. Відсунути цей конфлікт сьогодні уже неможливо. Його можна спритними політичними махінаціями лише трохи віддалити і то лише на короткий час.

Вирішення цього конфлікту може пройти лише одним з двох шляхів, при чому треба застерегти, що третього шляху немає і не може бути.

Перший шлях полягає в уступках щодо українців. Але українці після перших уступків будуть домагатися все сильніше й сильніше дальших і дальших вигод аж до виходу УРСР із складу Радянського Союзу — ця вимога є дуже давньою, майже історичною і востане пролунала найвиразніше у документах групи Л. Лук'яненка. Тому немає реальних надій, що протиукраїнські сили підуть добровільно цим шляхом. Вони змушені будуть іти другим шляхом.

А другий шлях давній, як давня колонізація та русифікація України. Він полягає у винищуванні всіма засобами найпродуктивніших сил України.

Теперішнє становище ускладнене ще тим, що сьогодні не вистачить зліквідувати лише Дзюбу, Чорновола і 2-3 десятки дальших. Цей процес став уже настільки масовим і глибоким, що не вистачить ліквідація ані кількох сотень чи тисяч найактивніших українців. Його може зупинити лише повторення тридцятих років з усіма відомими наслідками.

Характер нашого противника є такий, що як лише він зрозуміє, що йому немає іншого виходу, він здатний на це піти. Питання України і її поневолення (хай воно називається будь-якими словами) є для нього питання життєвої ваги.

Нам загрожує повторення тридцятих років.

Сьогодні собі це ще майже ніхто не усвідомлює, тому що хоч цей процес має вже масові і глибокі основи, він проходить досить приховано від неознайомленого

спостерігача, а випадкова людина його може й взагалі не помітити. Але дійсність є така.

**
*

Тому нам треба сьогодні перейти до нових форм боротьби, враховуючи всю складність і серйозність ситуації. Треба передбачати всі можливі варіанти розвитку і бути готовими до найвипадковіших комбінацій подій. Що для цього потрібно? Передусім зосередження всіх можливих українських сил. Кожна людина, навіть якщо вона не називає себе українцем, і хоче допомогти в наших змаганнях хоча би щирою порадою і викладанням своїх думок, мусить бути прийнята з належною пошаною та визнанням. Всі групові інтереси мусять бути усуненими, тому що внутрішні суперечки і незгоди в такому часі дорівнюють зраді.

Нам дійсно треба зібрати всі сили і це стосується як України, так і закордону. Українські меншості між іншими народами і українська еміграція можуть саме тепер показати, яку роль вони спроможні відіграти в сучасній критичній ситуації нашого політичного розвитку.

Нам треба позбавитися непотрібного підозріння і побоювання своїх людей, тому що саме метою противника є засіяти недовіру між нами. КГБ тепер ще частіше ніж будь-коли раніше поширює чутки про співпрацю з ними наших людей. Треба це припинити допомогою організованістю нашої перевірки, треба бути дуже обережними, але зробити все для того, щоб ані одна людина не мусила відійти від нас лише тому, що цього хоче КГБ. Нам треба далі укласти чітку політичну програму, за якою повинен проходити наш розвиток. Основи цієї програми і її вихідні положення знаходяться у згаданих політичних матеріалах. Документи в цій книзі найважливіші саме з цієї точки зору. Така полі-

тична програма може бути до певної міри синтезою названих праць політичного характеру.

Критичний момент, до якого треба бути вже тепер готовими, може прийти досить швидко, але не виключено, що до відкритого конфлікту дійде лише через кілька років. Сьогодні це не можна визначити точніше. Треба однаке використати весь час, кожний день, навіть кожну годину для того, щоб бути завжди готовими і якнайкраще підготованими.

Лише тоді, коли ми все це зуміємо вчасно виконати, коли не зробимо жодної великої помилки у вирішальних моментах, можемо надіятися на успіх.

Максим Мартинюк

Голові Президії Верховної Ради Української
РСР Д. С. Коротченку
політичний в'язень Лук'яненко Л. Г. з Мордо-
вії,

ст. Потьма, п/в Явас, п/с 385/11

З А Я В А

Львівський обласний суд у закритому засіданні розглянув групову справу № і на підставі ст. ст. 56, ч. 1. і 64 Кримінального Кодексу УРСР 20 травня 1961 р. засудив мене до розстрілу, Кандибу — до 15, Віруна — до 11, Лібовича, Луцьківа, Кіпіша і Боровницького — до 10 років позбавлення волі кожного.

26 липня 1961 р. Судова Колегія в кримінальних справах Верховного Суду УРСР розглянула справу в касаційному порядку і, залишивши без змін юридичну кваліфікацію дій Кандиби, Віруна, Лібовича, Луцьківа і моїх, замінила мені смертну кару на 15 років позбавлення волі, а Кіпішу і Боровницькому за новими статтями призначила по 7 років ув'язнення замість 10.

І вирок обласного суду, і ухвала касаційної інстанції є незаконними через грубе порушення не тільки Декларації прав людини, радянського процесуального законодавства, але і найелементарніших прав людини при проведенні попереднього слідства і на суді.

Ст. 22, ч. 1 КК УРСР установлює:

« Суд, прокурор і особа, яка проводить дізнання, зобов'язані вжити всіх передбачених законом заходів для всебічного, повного і об'єктивного дослідження об-

ставин справи, виявити, як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдують обвинуваченого, а також обставини, що обтяжують і пом'якшують його вину ».

« Ленин рассматривал социалистическую законность как строгое и точное соблюдение советских законов всеми государственными органами, общественными организациями, должностными лицами и гражданами, как один из важнейших и незыблемых демократических принципов деятельности советского государственного аппарата, как одно из средств осуществления задач построения коммунистического общества и неперемное условие укрепления и дальнейшего развития советского государства » (Ленин, т. 39, стр. 135. « Основы советского военного законодательства », 1966 г. стр. 5) *).

Отже, дотримання вимог закону необхідне для зміцнення держави. У львівському КДБ вважають інакше. Там вважають, що закон існує не для них, що вони можуть проводити слідство будь-якими методами.

Слідчі УКДБ по Львівській області застосовують систематично і постійно такий незаконний засіб, як підсаджування до арештованих громадян у камери своїх агентів.

По нашій справі чекісти підсадили сексотів до всіх 7 звинувачених, по справі Коваля і Грицини — до всіх 20, по Ходорівській групі до всіх шістьох звинувачених. Так було в 1961-1962 рр., так продовжувалося в

---

*) Ленин розглядав соціалістичну законність як суворе й докладне дотримання соціалістичних законів з боку всіх державних органів, громадських організацій, урядовців і громадян, як один з найважливіших і непорушних демократичних принципів діяльності соціалістичного державного апарату, як один із засобів здійснення завдань побудови комуністичного суспільства й обов'язкову передумову зміцнення та дальшого розвитку соціалістичної держави. (Ленин, т. 39, стор. 135. « Основы советского военного законодательства ». 1966 р., стор. 5).

наступні роки і мало місце в 1965-1966 роках при проведенні попереднього слідства по справі М. Гориня, М. Масютка.

За інструкціями слідчих ці сексоти розповідали в камері різні небилиці антирадянського змісту, провокували на розмови, поводитися безтактно, нахабно або бридко і загалом створювали нестерпні умови, намагаючись вселити думку, що всі наші людські права залишилися по той бік в'язничного муру, а тут, у слідчому ізоляторі КДБ, з нами зроблять усе, що їм заманеться, як зробили ці ж органи з Тухачевським, Гамарником, Микитенком, Соколовським і тисячами й тисячами інших безвинних людей. Даватимемо покази чи не даватимемо — не має принципового значення: раз чекісти арештували, значить уже не вернешся на волю. Поведінка у слідчому ізоляторі має лише те значення, що при згоді підписувати формулювання слідчого швидше припинять мучити в тюрмі, швидше засудять і швидше відправлять на схід у табір (якщо не розстріляють), а там уже легше. А якщо упиратимешся і доводитимеш свою правоту — сидітимеш більше, а кінець однаковий — засудять. До того ж обстоювання своєї правоти дратує слідчих, і чим упертіше арештований доводить свою невинність, тим вони лютішають і тим більше завдають страждань у слідчому ізоляторі. Ніби для підтвердження цих слів сексота в камері, у слідчому кабінеті начальник Управління полковник Шевченко сказав мені: « Можете упиратися. Ми маємо час. Кодекс дає нам для слідства 2 місяці, але якщо нам буде потрібно, ми будемо тримати 5-8 місяців, але доможемося свого, і ви покажете те, що нам потрібно ».

Львівський КДБ, діючи на звинуваченого круглодобово то в кабінеті слідчого, то в камері, доводить психіку недосвідчених громадян до повного пригнічення, коли людина стає абсолютно байдужою до всього на світі: до самої справи, до своєї майбутньої долі, до долі товаришів, сім'ї, навіть до своєї честі. Пригнітив-

ши свідомість, вони тим самим ослабляють її контроль над інстинктами і, тоді, відгріваючи інстинкти, зокрема інстинкт самозбереження, вони домагаються від людей фантастичних показів. Така фантастичність проявилася, наприклад, при зведенні віч-на-віч з Лібовичем у його заяві про те, нібито я погрожував йому смертю на випадок зради організації. Люди підписують різні вигадки слідчих на своїх товаришів, на самих себе. Потім деякі падають ще нижче і, здавшись на ласку КДБ, починають підписувати протоколи « своїх » показів, навіть не читаючи їх, а далі дають згоду на співпрацю з КДБ. Тоді чекісти їх самих підсаджують до інших звинувачених, і вони починають тепер уже самі писати доноси на інших (як досі писали на них), допомагаючи КДБ сфабрикувати справу на нових людей.

Жалюгідні люди!

Але яка повинна бути совість у тих, хто, прекрасно розуміючи, що перед ними не вишколені іноземні агенти, доводить їх до такого гидкого стану лише за те, що вони насмілились висловити свій власний погляд на світ?

Ст. 22 КПК УРСР зобов'язує слідчі органи всебічно розібратися у справі і уважно відсіяти незлочинне від злочинного, а львівський КДБ прикладає всіх зусиль і використовує всі величезні можливості для фабрикації справи на особу, що йому не подобається. У процесі фабрикації агентам відводиться важливе місце. З їх допомогою КДБ намагається не тільки подавити волю людини до відстоювання своїх інтересів, а і здобути (або сфабрикувати) конкретні факти та вивчити психіку і світогляд людини.

Коли В. Луцьків погодився на співпрацю з КДБ, його посадили в камеру до Романа Гурного (по справі Коваля і Грицини). У камері вони посварилися через дрібниці, і тоді Луцьків у доносах почав писати вигадки на Гурного. Слідчі оформили ці доноси відповідним чином. Львівський обласний суд присудив Гурного до

страсти, яку Верховний Суд УРСР замінив 15-ма роками ув'язнення.

Намірившись засудити людину, слідчі не дуже зважають на те, що якесь твердження не відповідає дійсності. Головне, аби знайшлася людина, що підтвердила б його. Так, коли мене допитували про Й. Войцеховського і я твердив, що він не має відношення до справи, начальник УКДБ полк. Шевченко сказав мені:

« Лук'яненко, невже вам жалко його? »

Отже, головне не в тому, щоб знайти істину по справі, а в тому, щоб знайти бодай одного суб'єкта, який би погодився підписати протокол або показати в суді хоч і задалегідь відому і йому самому, і КДБ брехню.

Зі мною в камері сидів агент по псевду Нестор Цимбала. Він багато розповідав про діяльність Організації українських націоналістів (ОУН). І хоч у суді мені не поставили жодного питання про цю партію і сам я не сказав ні слова про неї, у вироді суд (порушивши принцип безпосередності судового розгляду) записав:

« Знаючи про розгром українських буржуазних націоналістів і, зокрема, Організації українських націоналістів (ОУН) у західних областях УРСР... »

Я по суті нічого не знав про ОУН до арешту. Цимбала, тобто КДБ, познайомив мене з нею, потім видав своє знання за моє і, таким чином, чекісти одержали « факт » (хоч нічим іншим це і не підтверджується); якби я не « пожалів » Войцеховського і погодився підтвердити чекістські вигадки — це був би також « факт ». Мирон Йовчик (із групи Коваля і Грицини) хотів придбати вибухівку для видобування каменю на хату, яку він заходився був будувати. Слідчі примусили С. Покору показати, нібито він думав її придбати для диверсії. Цей єдиний показ став « доказом » для звинувачення Йовчика в диверсійному акті і його засудили до 15 років позбавлення волі. Так виготовляються « факти » для звинувачення людей у найтяжчих злочинах.

З трибун з'їздів і конференцій, на сторінках газет

і журналів, по радіо ми постійно чуємо про відновлення законності і торжество радянської демократії, чуємо про те, що радянська держава — найдемократичніша в світі держава народу, а в тих закутках, де діють чекісти, де вирішується питання жити чи не жити людині — у тих закутках панує сваволя, про яку народний суверен влади має найменше уявлення.

1962 р. вся Україна знала про суд над М. Глезосом. Газети друкували статті і фото із зали суду. Народ чимало довідався з життєпису Глезоса і прочитав чимало статей, у яких висловлювався бурхливий гнів на адресу грецької буржуазії, що створила в країні поліцейську державу, тримає народ у безправ'ї і так жорстоко судить (його тоді присудили були до 4 років позбавлення волі) за політичну діяльність. А що знав український народ про суд у тому ж 1962 році над 20 особами у Львові, з яких 4 присуджені до страти? За допомогою Луцьківа, С. Покори та їм подібних, цих людей звинуватили і в терорі, і в диверсії, і в націоналістичній пропаганді, хоч насправді вони не убили жодної душі, не підірвали жодного об'єкту, не поширили жодної листівки.

Що знав український народ про суд у Львові в тому ж таки 1962 р. над шістьма чоловіками з Ходорівського району, з яких Михайло Проців розстріляний?

Тернопільський обласний суд 1961 р. засудив групу Миколи Апостола в складі 5 осіб, а 1962 р. — групу Богдана Гогуса в кількості 5 осіб, при чому Гогуса присуджено до страти. Що знав наш народ про ці суди? Нічого, бо всі ці суди були закриті.

Народ знає з газет, радіо про суд в Іспанії над Хуліаном Грімао, про долю Гізенги, про протест американського сержанта проти в'єтнамської війни, але він нічого не знає про свого земляка Анатолія Лупинаса, якого засуджено за політичні переконання і в місцях ув'язнення доведено до цілковитого каліцтва. Тепер

він у своїх 32 роки повний каліка і повільно конає в неволі на чужині.

Що міг довідатися народ з газет чи радіо про хвилю арештів і судів 1965–1966 років? Нічого. Він має докладну інформацію про роботу Ново-Орлеанського прокурора Гаррисона по розслідуванню убивства Кеннеді, але він зовсім не знає, кого арештовує прокурор львівської області; він знає кількість арештованих у Греції, але не знає, скільки арештовано в Івано-Франківську і що робиться у тюрмах КДБ.

Необізнаність народу з роботою КДБ дає йому майже необмежену владу над людьми, що потрапляють до його рук. Прихованість роботи КДБ від громадськості дає йому можливість грубо порушувати закони радянської держави.

За допомогою агентів слідчі КДБ організують обмін записками між арештованими по одній справі з різних камер. Підробляючи почерки, вони від імені кореспондентів посилають свої записки з відповідною інформацією та запитаннями. Якщо звинувачений не пише до свого товариша ніяких конкретних фактів, тоді вони намагаються посіяти недовір'я, а потім і ворожнечу між ними. Після певної стадії обробки, агент у тій чи іншій формі намагається нав'язати думку: « все пропало, рятуйся сам, як можеш! » При чому оце « як можеш » означає не « відстоюй правду, не зважаючи ні на що, хоч сам, але відстоюй, і не дайся нав'язати тобі фальшивих звинувачень », а лише таке: « На тебе набрекали, брешти й ти на інших; інші шукають ласки слідчого — шукай і ти ». Після кількох записок вкрай занепадницького духу від свого товариша, навіювання агента не здаються абсурдом. Якщо людина і не повірить їм, черв'ячок сумніву, посіяний у душу, поступово робитиме своє діло. Чекісти — артисти: вони уважно слідкують за поведінкою людини в ізоляторі і припиняють листування якраз тоді, коли сумніви в фальшивості записки ще не розвіяні. А якщо вони помітили

сумніви щодо агента, вони поспробують розвіяти їх, підсунувши, наприклад книжку «Князь Серебряный» Толстого.

За допомогою агентів львівський КДБ намагається активно впливати на світогляд звинуваченого. Так, мені (як і моїм однодільцям) вони розповідали силу-силенну різних жахливих вчинків представників влади. Несправедливість ясна річ, викликала обурення. Це обурення потім брали як доказ антирадянської настроєності.

Складається враження, ніби сам КДБ спочатку намагається прищепити антирадянський світогляд, а потім покарати за нього.

У період розкриття культу особи Сталіна, у доповіді секретаря ЦК КПРС, указувалося (як на один з факторів, що підтверджував безконтрольність КДБ) на відсутність спеціального Положення про діяльність цього органу. Не знаю, чи прийнято Положення про діяльність КДБ після XX з'їзду КПРС, але в усякому разі не може бути віднесено до дозволених (законних) тактичних засобів розслідування такий захід як підсаджування агентів і за їх допомогою фізичне і психічне тероризування, перекручування дійсних фактів і фабрикація цілком довільних тощо, бо ці засоби не стільки сприяють розкриттю істини, скільки допомагають сфабрикувати будь-яке звинувачення. Застосування цих засобів перекреслює нанівець усі права громадянина і ліквідує ознаки демократичності політичного ладу. Коли законодавець у ст. 22, ч. 3. КПК УРСР записав:

« Забороняється домагатися показань обвинуваченого шляхом насильства, погроз та інших незаконних заходів »,

він, безперечно, мав на увазі заборону і такого заходу, як підсаджування агентів.

Якщо УКДБ по львівській області вважає, що вказаних вище заходів недостатньо для зломлення во-

лі звинуваченого (або йому потрібно для іншої мети), воно застосовує хімічні засоби. В Мордовії на сьомому таборі В. Луцьків розповідав 1962 р. мені і С. Віруну, що йому вдалося підслухати, як наглядачі львівського ізолятора поблажливо дорікали один одному за те, що через неузгодженість дали йому в їжі подвійну порцію наркотиків. Про застосування наркотиків до мене я готовий подати покази повноважній комісії, котра зайнялась би розслідуванням незаконних методів проведення попереднього слідства по нашій справі.

Не викинули львівські чекісти із свого арсеналу і таке знаряддя добування « істини » як кулак. Не за сталінських часів і навіть не 1955 р. чекіст Гальський бив Михайла Осадчого, кандидата філологічних наук, викладача Львівського університету. Отже, і після смерті Сталіна при проведенні попереднього слідства КДБ застосовує не тільки ті засоби, що передбачені Кримінально-процесуальним Кодексом, але і « доповнення » із свого горезвісного минулого досвіду.

Нагляд за проведенням попереднього слідства слідчими КДБ по нашій справі здійснював заступник прокурора львівської області Стариков. Стаття 20 Основ кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік встановлює:

« Прокурор обязан во всех стадиях уголовного судопроизводства своевременно принимать предусмотренные законом меры к устранению всяких нарушений закона, от кого бы эти нарушения ни исходили » *).

Як же прокурор Стариков виконував функцію безпристрасного охоронця закону? Він ходив по камерах і бачив, що з нами сиділи підставні особи — і не запротестував проти цього порушення ст. 22 КПК УРСР. Він

---

*) Прокурор зобов'язаний у всіх стадіях карного судочинства своєчасно вживати передбачених законом заходів для усунення всяких порушень закону, від кого б ці порушення не виходили.

був присутній при допитах у кабінеті слідчого, але замість коректного ставлення вивертав грубі нецензурні лайки; замість направляти слідство по шляху об'єктивного дослідження обставин справи, він кричав: «Раздавим!» *).

Заперечуючи право народу на створення незалежної держави, Стариков заявляв, що Україна не могла б існувати самостійно, без союзу з Росією, бо, мовляв, її обов'язково хтонебудь завоює. Іншими словами, український народ не здатний ні створити незалежну державу, ні захистити її. Чим відрізняються ці думки від гебельсівських «теорій» про повноцінні і неповноцінні раси і народи? Ми доволі наслухалися від розенбергів, борманів та їм подібних расистів різних тверджень про нижчість українського народу (як і інших слов'янських народів). І якщо нам говорять ту саму думку представники сусіднього російського народу, то нам від цього ніскільки не легше.

Під час арешту в нас вилучили брошуру під назвою «Проект програми УРСС», «Нотатки», Лекцію про закономірності розвитку людського суспільства, листи тощо. На підставі усього цього нам пред'явили звинувачення в антирадянській пропаганді і агітації. Період попереднього слідства ніяких нових доказів не дав: і на початку слідства, і пізніше нас звинувачували за політичні переконання. Ці переконання не сподобалися старшому слідчому капітану Денісову, начальнику слідчого відділення майору Сергадєєву та слідчим: вони вирішили замінити звинувачення на зраду батьківщини. Прокурор Стариков не заперечував проти цього безпідставного акту. Навпаки, він цілком підтримав позицію Денісова і Сергадєєва. Не відрізнялася від їхньої і позиція прокурора Прокуратури УРСР Дедкова.

І Денісов, і Сергадєєв, і Стариков — ці охоронці

---

*) Розчавимо!

української радянської суверенної держави — давно живуть на Україні, проте не вивчили нашої мови. Навпаки, вони ставляться з погордою і зневагою до неї, до літератури і культури нашої, і кожен крок свідчить про їхню шовіністичність. До нас же вони проявляли люту ненависть. Знаючи, що переслідування за політичні переконання суперечать Декларації прав людини та Конституції УРСР, вони доклали максимум зусиль, щоб приховати нашу справу від радянської громадськості. Для дезінформації людей у тих місцях, де ми жили, були розпущені різні небиліці. Наприклад, у Глинянах, де я мешкав, поширили чутку, нібито під час арешту в мене вилучили радіостанцію, долари, велику кількість антирадянської пропагандивної літератури американського виробництва і що загалом я — американський шпигун.

Коли львівський КДБ переконався, що йому вдалося приховати правду від людей, він і пішов на зміну звинувачення з антирадянської пропаганди на зраду батьківщини, а представники обласної і республіканської прокуратур санкціонували це.

Показовим є й такий факт. Під час перебування в ув'язненні в Мордовії у В. Луцьківа пробудилася совість, і він написав заяви до офіційних інстанцій про фальшивість своїх показів по нашій справі, зокрема в заяві до ЦК КП України в жовтні 1965 року він писав:

« У січні 1961 р. УКДБ по львівській області арештувало мене в зв'язку з арештом Лук'яненка і ув'язнило в слідчому ізоляторі. Не почувавши за собою жодної вини, я повірив службовцям УКДБ, що мене заарештовано для того, щоб я допоміг виявити немов злочинну діяльність Лук'яненка, після чого обіцяли мене відпустити. Під час цієї розмови, у слідчому кабінеті, просився якийсь чоловік під нестерпними ударами когось із працівників КДБ. Мені дали ясно зрозуміти, що в разі відмови мене чекають такі ж катування. Я перелякався і дав згоду написати власноручні покази, які

нібито для УКДБ потрібні за недостатністю звинувачення Лук'яненка, які в пізнішому були переписані під диктовку слідчого Денісова, які і маються в ділі, і погодився підписувати протоколи з потрібними для працівників УКДБ показами...

Слідчий Денісов у дальнішому змусив мене підписати протоколи, в яких написав, нібито я закликав до збройної боротьби 6. XI. 1960 р. Лук'яненка, Віруна, Кандибу й Ващука проти радянської влади та підривної роботи в рядах армії і що нібито Лук'яненко теж висловлювався за збройну боротьбу, чого в дійсності не було ні з моєї сторони, ні з сторони Лук'яненка.

Слідчі УКДБ, яким я вірив як представникам своєї влади, обдурювали мене систематично: спочатку вмовили мене, що я потрібен у тюрмі лише для виявлення Лук'яненка тільки до суда (тобто для підписання протоколів), а перед самим судом мене було умовлено, що я повинен допомогти розкрити Лук'яненка в суді (тобто повторити те все, що було написано в протоколах) і сказано, що мені можливо дадуть пару років, а якщо я не хочу послухатися працівників УКДБ, то осудять на значно більший строк за допомогою якоїсь отягчаючої статті...

Після суду мене завірили працівники УКДБ, що строком не слід перейматися, так як це лише так дано строк, щоб я трохи допоміг працівникам УКДБ в роботі й тут же потребували офіційної підписки (бо для освідомлень мене посилали ще до суда) на співпрацю під псевдонімом Гавриляк.

А через деякий час мені було сказано їхати в лагерь для вислідження якоби існуючих в лагері антирадянських націоналістичних організацій. А при незгоді їхати в табір було залишено мене в слідчому ізоляторі для вислідкування арештованих громадян, де люди по довір'ю до мене і своїй простоті розповідали мені про свої думки чи факти, про що писав освідомлення чи роз-

повідав усно працівникам УКДБ Поляруку, Дуднику, Горюну, Денісову, Сергадєєву, Гальському та ін. ».

Приблизно ж тоді Луцьків написав ряд заяв до офіційних інстанцій про фальшивість своїх доносів на Р. Гурного, а також просив Гурного пробачити його за це. Гурний пробачив Луцьківу. Це його особиста справа, як він оцінює падіння і підлість Луцьківа та йому подібних, безпринципність і блазенство яких до певної міри сприяли свавіллю чекістів (і закінчилися розстрілом Коваля і Грицини по їхній справі). А як реагувала прокуратура УРСР, куди Луцьків звертався із заявами? Згідно ст. ст. 367, 370 КПК УРСР вирок по справі Гурного (як і по нашій справі) належало скасувати і скерувати справу до нового розгляду. Проте Прокуратура не опротестувала незаконний вирок. Либонь вона також простила? Гурний простив Луцьківа, а Прокуратура УРСР простила Львівський КДБ? Але якщо оцінка Гурного — його особиста справа, то діяльність прокуратури — це не приватна справа. Прокуратура — державна установа, що створена для нагляду за законністю в державі. І якщо вона серйозно сприймає те, що згруповано й надруковано під такими назвами як « Конституція », « Кримінальний кодекс », « Кримінально-процесуальний кодекс », то вона зобов'язана дбати про дотримання норм цих законів не тільки громадянами, але й службовцями, в тому числі й такої установи як комітет державної безпеки.

Попереднє слідство — це перший етап, який проходить людина, коли потрапляє до рук органів, що покликані законом чинити правосуддя. Недосвідчена людина, яку звинуватили в діях, яких вона не робила або в тому, що згідно закону загалом не складає злочину, сподівається, що на суді вона виправдається, що суд відкине безпідставні звинувачення — адже для суду об'єктивна істина по справі повинна бути вищою метою. Цю думку підігрують і чекісти. Ст. 20 КПК УРСР установає:

« Розгляд справ у всіх судах відкритий за винятком випадків, коли це суперечить інтересам охорони державної таємниці ».

Стаття 20 закритий судовий розгляд допускає також у справах про інтимні сторони життя. Таким чином, крім інтимних справ, закон допускає закритий розгляд справ лише в одному випадку, а саме, коли це суперечить інтересам охорони державної таємниці.

Стаття 67 КК УРСР, а також коментар ст. 65 КК РСФСР доктора юридичних наук Нікіфорова (вид. М. 1963 р.) показує, що виняток зроблений законодавцем для розгляду справ, пов'язаних з державною таємницею, не має нічого спільного ні з моєю справою, ні з справою Коваля і Грицини, ні з справою Проціва, ні з іншими справами про так звану антирадянську націоналістичну діяльність. Отже, справа, по якій мене засуджено, згідно ст. 20 КПК УРСР повинна розглядатися публічним судом.

Ви знаєте, громадянине Коротченку, що така річ як гласність суду — це не другорядне право, яке не впливає на становище людини в суспільстві. Гласність суду належить до головних завоювань людини в процесі історичної боротьби за розширення демократичних свобод, у боротьбі за визнання цінності і гідності особи людини. Після падіння феодальних держав і виникнення буржуазних, гласність суду, як одна з найголовніших засад демократії, постійно включається до конституцій і завжди посідає важливе місце поруч з такими демократичними правами як право приймати участь у виборі верховної влади, поруч із свободою слова, друку тощо. З виникненням радянських держав гласність суду також проголошується незмінно. Нарешті про важливість цього права свідчить те, що ООН проголосила його в ст. ст. 10, 11 Декларації прав людини (яку уряд СРСР підписав 1950 р.).

Гласність суду — одне з основних демократичних прав українського народу, тому воно проголошене ст.

91 Конституції УРСР і внесене до Кримінально-процесуального Кодексу УРСР як основна засада демократичності судового процесу в радянській державі на Україні.

Якщо для радянської держави *Salus populi suprema lex est* (благо народу є вищий закон) і якщо в законах радянської держави закріплено благо народу (а треба думати, що повинно бути саме так), то дотримання виконавчою владою законів держави, чи порушення їх править за показник: служить ця виконавча влада інтересам народу, чи вона свої власні інтереси ставить вище інтересів народу.

Гласність суду дає можливість народу наглядати за роботою суду і не дає можливості засудити людину незаконно: публічність судового процесу — запорука законності в діяльності органів правосуддя.

Декларація прав людини проголошує право кожної людини на об'єктивний суд. З виникненням буржуазної демократії об'єктивності суду старалися досягнути створенням суда присяжних. Крім того, суддям забороняється займатися політичною діяльністю: доки людина займає посаду судді, доти вона не може бути членом жодної політичної партії. Наскільки цими організаційними заходами досягається об'єктивність, видно з того, що в царській Росії (цій, за словами Леніна, «тюрмі народів») суд виправдав Віру Засулич, що вчинила була замах на петроградського градоначальника Трепова.

Ст. 9. «Основ законодательства о государстве СССР и союзных республик» проголошує: «При осуществлении правосудия суды и народные заседатели независимы и подчиняются только закону»*).

---

*) Ст. 9. «Основ законодательства про державу СССР і союзних республік²» проголошує: «При здійснюванні правосуддя, суди й народні засідателі незалежні й підлягають тільки закону».

Про яку незалежність іде мова?

Чи можуть не залежати два члени суду — народні засідателі — від судді, коли вони не мають спеціальних знань, а він п'ять років студював право. Чи можуть народні засідателі не залежати від судді, коли приходять судити лише кілька днів на рік і почувають себе в залі суду, як у гостях, а суддя там щодня. Для активної участі в розгляді справи, її необхідно знати. Моя справа складається з 9 товстих томів різної писанини слідчих і одного тома з речовими доказами. Інші політичні справи також великі. Для вивчення таких справ потрібно кілька днів. Народні засідателі їх не мають і тому ні людей, долю яких вони повинні вирішувати, ні суті справ вони не знають у той час як суддя до процесу готується. Чи ж можуть вони не залежати від судді?

Отже, суддя і два народних засідателі — це зовсім різні юридичні сили: перша могутня, друга немічна. І смішно було б зображати рівним те, що по самій своїй природі різне.

Немічність двох народних засідателів посилюється ще й тим, що функція визначення вини і функція призначення покарання не розділені між народними засідателями і суддею, а здійснюються ними разом. Не будучи зобов'язаними приймати окреме рішення і тим самим брати на себе відповідальність, окремо від судді, вони цілком покладаються на розсуд судді. Так виглядає незалежність двох членів суду. Точніше було б сказати, що доля справи не залежить від них.

Що означає незалежність третього, професіонального члена суду і підпорядкування його тільки закону?

Судом першої інстанції для політичних справ є обласний суд, що обирається обласною радою депутатів трудящих за рекомендацією партійних органів. Голова Львівського обласного суду Рудик, під головуванням якого відбувався процес по нашій справі — член КПРС. Його політичні переконання — це політика КПРС. По-

літичні переконання не одежина, яку можна довільно одягати і роздягати, а внутрішня властивість людини, що зумовлена цілком певним світоглядом і способом мислення. Комуніст і на партзборах і в залі суду залишається однією і тією ж людиною — ідучи в суд вирішувати долю людини, він не може залишати свої партійні пристрасті в гардеробі суду, як калози; він несе їх у зал суду і діє під їх постійним впливом.

Як відомо з законів, радянська держава ставиться до громадян незалежно від їхнього світогляду: магометанин, комуніст, католик — усі мають однакові політичні, трудові, пенсійні та інші права. Але партія ставиться неоднаково: вона пропагує одну ідеологію і бореться проти всіх інших.

Справу, по якій мене арештували, Львівський обком партії роз'яснив як антипартійну. Для Рудика, як комуніста, це означало, що мої дії йшли всупереч його особистим переконанням і тим самим всупереч його особистим політичним інтересам. Сівши в крісло судді, він дивився на нас як на особистих політичних ворогів. Будучи комуністом, як суддя в політичній справі, він опинився суддею в своїй власній справі, що є порушенням одного з основних принципів об'єктивності суду, а саме *Nemo iudex in causa sua* (ніхто не суддя в своїй власній справі), що прийнятий загально ще з стародавніх римських часів.

На відміну від сталінської доби, у політичних процесах приймають участь і адвокати. Їх добирають слідчі КДБ й інструктують, а потім суд нав'язує підсудним. Добравши захисників (своєї лінії, а не інтересів підсудних), слідчі повинні були б довіряти їм повністю, але вони їм однакого не довіряють. Так, відповідно до ст. 299 КПК УРСР, адвокат Боровницького просив змінити черговість допиту підсудних. Проти цього клопотання не заперечували інші шість адвокатів, не заперечував прокурор, не проявляли наміру заперечувати народні засідателі, тоді Рудик узяв зі свого столу спи-

сок, глянув на нього і виголосив, що суд відхиляє клопотання адвоката. Хіба не ясне авторство того магічного списку?

У ході процесу адвокати робили нотатки, фіксували процес. Без нотаток неможливо кваліфіковано захищати підсудного, без них не можна підготувати кваліфіковану захисну промову.

Який же жалюгідний вигляд мали адвокати, коли їм не довіряли забирати з собою ці нотатки після робочого дня, хоч і самі вони, будучи покликаними слідчими, а не підсудними, зневажали інтереси останніх. Наприклад, після того як мені слідчий сказав, що адвокат буде на процесі незалежно від моєї волі, я зажадав від адвоката, щоб він повів захист по лінії спростування юридичної кваліфікації моїх дій. Він погодився, а на процесі зайняв принципово іншу лінію захисту. Нарешті захисники порушили й таку норму адвокатської етики, як недопустимість намагань полегшити становище свого підзахисного за рахунок погіршення становища іншого підсудного.

У таких умовах і складі почалася розправа, що офіційно називається судом. Ст. 20, ч. 3 КПК УРСР встановлює: « Вироки судів у всіх випадках проголошується публічно ». По нашій справі вирок зачитали за закритими дверима: навіть свідків і родичів не допустили послухати його.

Заключну формулу звинувачення суд сформулював так:

« Як видно з показів підсудних Лук'яненка, Кандиби, Віруна, Луцьківа, Лібовича, тексту програми УРСС та « Нотаток », підсудний Лук'яненко та інші члени УРСС ставили своєю метою

боротьбу проти радянського державного та суспільного ладу,

боротьбу проти КПРС і марксистсько-ленінської теорії,

за відірвання Української РСР від Союзу РСР і

створення так званої самостійної України та інші ворожі антирадянські дії.

При цих обставинах Судова Колегія вважає вину підсудного Лук'яненка Л. Г. в скоєнні злочинів передбачених ст. ст. 56, ч. 1 і 64 КК УРСР доведеною повністю ».

Ст. 56 КК УРСР, що передбачає відповідальність за зраду батьківщини, дає вичерпний список дій, які законодавець вважає за зрадницькі. Це такі дії:

перехід на бік ворога,

шпигунство,

видача державної або військової таємниці іноземній державі,

втеча за кордон або відмова повернутися з-за кордону в СРСР,

подання іноземній державі допомоги в проведенні ворожої діяльності проти СРСР, а так само змова з метою захоплення влади ».

Досить лише глянути на цей список і на ті дії, що їх інкримінував мені львівський обласний суд, щоб побачити, що це зовсім різні речі. При всій необ'єктивності і намаганні будь-що засудити нас на довгі роки ув'язнення, суд все ж таки не зміг підігнати формулювання нашої вини до змісту без диспозиції ст. 56 КК УРСР. Кару він призначив, яку хотів, але не змігши інкримінувати нам жодної зрадницької дії, він залишив надзвичайно яскраве свідчення невірності юридичної кваліфікації наших дій, яскраве свідчення свавільної розправи над інакомислячими.

Воля каральних органів львівської області доконана: нас загнали за колючий дріт у Мордовію на примусову працю за любов до України та прагнення до її незалежного державного існування. Таке прагнення визнається нормальним і законним для всіх людей: для азіатів, для африканців, для всіх інших народів світу, тільки не для українців. Українці не сміють і думати про державну самостійність. Щоправда, існує такий па-

пір як Конституція УРСР, яка проголошує: УРСР зберігає за собою право виходу зі складу СРСР, але Сталін з опричниками Ягоди, Єжова, Берії привчив людей дивитися на Конституцію (як і на інші закони держави) як на пусті папірці: закони законами, а порядки порядками. Закони приймаються, змінюються, існують своїм ладом, а політичний режим існує своїм ладом. Кожний має свою традицію і історію, що практично мало пов'язані між собою.

На попередньому слідстві я сказав слідчому Денісову, що агітація за відокремлення УРСР від СРСР не складає жодного злочину, бо ст. 17 Конституції СРСР проголошує право виходу союзної республіки зі складу СРСР (а значить і право агітації за використання цього права), на що Денісов відповів, піднявши конституцію над головою:

« Конституция существует для заграницы »*).

Другий раз, коли я говорив, що свою мету вбачав у тому, щоб поставити питання про вихід Української РСР зі складу СРСР на вирішення референдуму населення УРСР або Верховної Ради УРСР, Денісов сказав:

« Если бы вам даже удалось организовать демонстрации в Киеве, Львове и других больших городах Украины, если бы на эти демонстрации вышла масса народа с транспарантами, плакатами, лозунгами с требованием выхода Украины из Союза, неужели, ты думаешь, правительство не пустило бы войска, чтобы раздавить демонстрации. Для чего б они тогда и стояли по городам »**).

---

*) Конституція існує для закордону.

***) Якщо б вам навіть вдалося організувати демонстрації у Києві, Львові й інших великих містах України, якщо б на ці демонстрації вийшла маса народу з транспарантами, плакатами, лозунгами, які вимагали б виходу України з Союзу, неуже ти думаєш, що уряд не вжив би війська, щоб розчавити ці демонстрації. Чому ж би те військо стояло по містах.

Ось слова, людини, що не пояснює, а робить політику, ось реальна дійсність!

1964 року я написав скаргу з приводу своєї справи до прокуратури СРСР. У відповідь на цю скаргу заступник Генерального прокурора СРСР Маляров писав, що мої дії Львівський обласний суд кваліфікував вірно як зраду батьківщини, бо вони, мовляв, були спрямовані на шкоду територіальної недоторканості СРСР. Далєбі, вельми!

Значить, Маляров вважає Радянський Союз не за союзна державу, не за союз рівноправних республік, а за унітарну державу! Вельми красномовне визнання високого стража законності союзного масштабу!

У його тлумаченні виходить, що ст. 56 КК УРСР, говорячи про територіальну недоторканість, має на увазі захист не території союзної республіки, а недопустимість виходу союзної республіки зі складу СРСР.

Що ж, таке тлумачення не суперечить великодержавній шовіністичній політиці, яку царський уряд постійно проводив щодо України з часів Петра І. Прагнення українців до автономії розцінювалося царськими посіпаками до революції як зрада батьківщини. І тепер Маляров, Дядков, Стариков, Сергадєєв, Дєнісов і їже з ними також розцінюють прагнення українців до рівного становища з іншими народами світу як зраду батьківщини. Виросши з російських шовіністичних традицій, вони надіються, либонь, продовжувати вічно стару політику.

Це — реальність. Дєнісови тримають у руках державну машину на Україні. Вони визначають, що таке зрада, що не зрада, вони заганяють людей у табори, вони віднімають життя і примушують працювати по кільканадцять років запівдарма в нелюдських умовах. Це реальність. Проте ця реальність тхне мертвотиною, бо вона не тільки породжена вчорашнім днем, вона живиться вчорашніми ідеями, вона намагається вчорашнє зробити теперішнім і майбутнім.

Коли Імперія Романових проводила колонізаторську політику щодо України, вона діяла в дусі своїх законів і своєї ідеології, вона діяла в тому колонізаторському дусі, що й тодішні Англія, Франція, Австро-Угорщина, Португалія тощо, вона діяла в дусі, що панував тоді в цілому світі. Але коли шовіністи намагаються проводити подібну політику сьогодні, вони діють проти законів радянської держави, проти марксистсько-ленінської ідеології, проти антиколоніалістичного духу сучасної доби.

Тепер, коли існує не Імперія Романових, а Радянський Союз, шовіністи виступають як порушники законів, а не охоронці їх, бо якими б софістичними викрутками не намагалися витлумачити ст. 17 і ст. 14 Конституцій СРСР і УРСР в дусі відсутності права на самовизначення, здоровий глузд постійно долає софізми і наполегливо твердить: право виходу республіки зі складу Союзу РСР є право, а не його відсутність, і ніколи не можна замінити слів про надання права словами про заборону його, як не можна взаємозамінити слова « візьми » і « не руш ».

Журнал « Радянське право » (№ 1, 1966 р.) писав:

« Україна, як і кожна з союзних республік, у всякий час за своїм бажанням має право вийти з складу Союзу РСР. Право виходу союзної республіки, яке не може бути ні скасоване, ні змінене союзною владою, дає можливість народу союзної республіки виявити свою волю з найважливішого питання — про форму своєї державності ».

Ось тлумачення конституційного права на відокремлення, що подала редакція офіційного юридичного журналу в передовій статті. Ясніше ясного. Україна має право вийти зі складу Союзу, громадянин республіки має право агітувати за вихід.

Хто діє справедливо — діє відкрито; хто судить законно — судить публічно. Денісови знають, що розправляються з українськими патріотами всупереч ра-

дянським законам і тому всіляко приховують своє кривосудіє від людського ока.

Переслідування людей, що хочуть скористатися конституційним правом на відокремлення, суперечить марксистській теорії, яка завжди включала в себе право націй на самовизначення. Право націй на самовизначення завжди було складовою частиною програми КПРС. І якщо людина на ділі комуніст, а не тільки формально, вона не може виступати проти права українського народу на самовизначення. Тому дії Денісова, Сергадєєва та їм подібних пережитків сталінських часів знаходяться в такому ж кричущому протиріччі з марксистською теорією, як і з радянськими законами.

Мільйони людей у вузах і в системі партійної освіти вивчають твори класиків марксизму та програмні документи, в яких з національного питання звучить тільки одне — марксист-ленінці завжди були за право націй на самовизначення. Щоб не показати цим масам, наскільки Денісови далекі від марксизму, вони змушені ретельно приховувати від цих мільйонів свою роботу і процеси по так званих антирадянських націоналістичних справах.

Нарешті третій фактор — дух епохи.

У XIX сторіччі він мало псував нервів катам України, бо то була епоха колоніалізму. Колоніальне гноблення було, так би мовити, узаконене явище. Здирства царату на Україні не могли значно вплинути на міжнародний престиж Російської Імперії, бо подібні здирства робили в своїх колоніях Австро-Угорщина, Португалія та інші імперіалістичні держави. Але в XX сторіччі, коли луснули одна за одною колоніальні імперії і з виру бурхливих подій вирости могутні сили національного визволення, коли ці сили визначають дух сучасної епохи і дають їй прапор — у цю епоху намагання придушити прагнення українців до національної свободи виглядає страшним анахронізмом і страшною несправедливістю.

Прагнення шовіністів продовжувати ветхозавітну політику призвело до величезного лицемірства. З одного боку Радянський Союз і УРСР підписали статут ООН, що проголосив право всіх націй на самовизначення. 14 XII 1960 року уряд УРСР підписав Декларацію про надання незалежності колоніальним країнам і народам. На міжнародних трибунах з уст радянських діячів постійно лунають палко слова підтримки борців за демократію та національну свободу. Проводяться конференції, на яких приймаються резолюції, подібні ось до такої:

« Мы не можем быть спокойны, пока на земле льется кровь за свободу, священная кровь наших братьев, мужественно вставших на защиту демократии, свободы и независимости своих народов ...

Вторая Советская конференция солидарности народов Азии и Африки от имени всего советского народа заявляет свой гневный протест против кровавых империалистов и требует немедленно прекратить преследования и расправу над патриотами и борцами за свободу народов, положить конец разнузданному террору, геноциду и апартеиду, освободить всех политических заключенных.

Мы призываем всех, кому дороги идеалы свободы, демократии и справедливости, выступить единым фронтом против всяких репрессий и преследований борцов за национальную независимость, за ликвидацию колониальных и расистских режимов.

Мы требуем:

Свободу борцам за независимость!

Немедленно прекратить преследования патриотов!»
(Из резолюции Второй Советской конференции солидарности народов Азии и Африки в Баку 8 - 11 мая 1964 г.) *).

---

*) Ми не можемо бути спокійні, доки на землі льється кров за свободу, священна кров наших братів, що мужньо повста-

Справжній гімн демократії та національній незалежності! Але що вартий цей гімн, коли в радянських тюрмах і таборах також сидять борці за незалежність і розширення демократичних свобод, коли шовіністи найжорстокішим чином переслідують борців за незалежність України. При чому, щоб підірвати коріння для відродження ідеї державної незалежності, намагаються знищити в українському народі історичну свідомість (що лише й здатна згуртувати всі шари нації в єдиний кулак у боротьбі за самозбереження) і прищепити йому почуття безбатченка.

Теперішні покоління нашого народу позбавлені духовних надбань своїх дідів і прадідів. У русифікованих учбових закладах українцям викладають історію розвитку продуктивних сил та історію російських царів, не історію нашого народу. І чим жили наші предки, теперішні українці не знають, бо з численної когорти українських філософів видані твори лише Г. Сковороди (і то не повністю); праці українських економістів, істориків, публіцистів (навіть ті, що видавалися до революції в Росії) тепер заборонені; багато прозаїків забо-

---

ли на захист демократії, свободи й незалежності своїх народів...

Друга Советська конференція солідарності народів Азії та Африки в імені усього советського народу заявляє свій гнівний протест проти кривавих імперіялістів і вимагає — негайно припинити переслідування та розправу над патріотами й борцями за свободу народів, покласти край розгнужданості терору, геноциду й апартгейду, звільнити всіх політичних в'язнів.

Ми закликаємо всіх, кому дорогі ідеали свободи, демократії та справедливості, виступити єдиним фронтом проти всяких репресій та переслідувань борців за національну незалежність, за ліквідацію колоніальних та расистських режимів.

Ми вимагаємо:

Негайно припинити переслідування патріотів!

(З резолюції Другої Советської конференції солідарності народів Азії та Африки в Баку 8.-11. травня 1964 р.)

ронено зовсім, а інші видані не повністю; такі сфери духовного життя наших пращурів як музика, живопис знаходяться в повному занедбанні.

Заховавши від теперішніх поколінь багатющу духовність наших предків, легко було вселяти думку, що в нашому минулому немає нічого, що було б гідне уваги. Тим самим нищилась у народі свідомість духовної єдності поколінь, що протягом багатьох століть була могутньою зброєю єднання і дала можливість українцям витримати всі випробування долі і пережити татаро-монгольську навалу, панське ярмо, турецькі зазіхання і царську окупацію.

З одного боку, дії цілком відповідні духу сучасної доби: всіляка підтримка закордонних борців за демократію та національну незалежність, а з другого страшенний консерватизм: придушування борців за демократію та національну незалежність всередині держави, намагання відгородитися від світового історичного процесу. А звідси прагнення приховати від широкого світу свої розправи над українськими патріотами з допомогою таємних слідств, закритих судів та ізольованих місць ув'язнення.

Таким чином, каральні органи на Україні діють таємно від народу тому, що переслідування за ідею виходу УРСР зі складу СРСР суперечить, по-перше, законам Радянського Союзу, по-друге, марксистській ідеології, по-третє, духу сучасної антиколоніальної епохи.

Позиції російського шовінізму на Україні тепер незрівняно слабші, ніж були до революції. І не тільки через вищевказані фактори. Будучи гальмом суспільного прогресу і ставши на заваді розвитку нашої мови, літератури і всієї національної культури, він не має жодної моральної підтримки. За опору йому править груба фізична сила (військові гарнізони, як сказав слідчий Денісов) і страх наших батьків. Але на одній лише силі ніколи ніщо довго не трималося, а страх та-

кож не вічний. Він, як і все на світі, явище минуще. Щоб він існував, його треба постійно підтримувати. Його й роздмухували безперестанку смертями, тисячами безвинних смертей. Чим і залякали наших батьків. Але після війни народилося і вже виросло нове покоління, що не знає страхіть терору і не скуте жахом.

Воно — молодий господар країни. Йому належить майбутнє, а воно починає розуміти, як небезпечно для батьківщини відгороджування від інших народів. Воно розуміє, що самоізоляція від інших ідей означає збіднення, обкрадання самого ж себе. « Хто цурається і людей, і ідей, той бідніє душею все більше і більше, опускається все нижче і нижче », казав Жюль Мішель.

У наш час бурхливого промислового розвитку і зокрема технічних засобів інформації ізолювати людей від сторонніх ідей стало майже неможливо. Шовіністи можуть замкнути на замок філософів Коновича-Горбацького і Костельника, економістів Осадчого і Левицького, істориків Полетику і Грушевського, етнографів Номиса і Шухевича, мовознавців Житецького і Потєбню, публіцистів Драгоманова і Павлика, вони можуть навіть пересипати їхні твори магнієвою стрічкою в книгозбірні і запалити, але вони не спроможні повісити замки на численні канали різноманітної зовнішньої (і внутрішньої) інформації з новими ідеями. А кожний струмінь нової інформації несе новий свіжий дух, що руйнує старий підмурівок шовіністичної будівлі. У них ще вистачить сили задушити ув'язнених, але не можна ув'язнити сучасний дух, що постійно породжує тисячі таких, як ми.

Проект програми УРСС, що був головним доказом моєї « вини » у 1961 році, закінчувався словами, які я повторюю ще з більшою певністю:

« Торжество радянського закону буде і нашим торжеством ».

Якщо Ви, громадянине Коротченку, не хочете спільно з російськими шовіністами грати ролю гальма

на шляху розвитку української нації, вживте заходів
для відновлення режиму законності на Україні.

Мордовія, 11 табір, центральний ізолятор.
Травень 1967 року.

Левко Лук'яненко

Голові Президії Верховної Ради УРСР
від політв'язня Шухевича-Березинського Юрія
28. 7. 67.

З А Я В А

У вересні 1963 р. мене етапували з мордовських таборів, де я був ув'язнений, до Києва, в тюрму Комітету Державної Безпеки при РМ УРСР.

Про причину переведення мене у слідчу тюрму мені ніхто не оголосив нічого. І лише з того, що мене час від часу працівники КГБ виводили в театри, музеї, на підприємства м. Києва, а також возили до Запоріжжя, Каховки, Херсона, Канева, я міг догадуватися про справжні причини й вимоги, які мені поставлять.

Це дійсно трапилось у червні 1964 р., коли працівники КГБ полк. Калаш, капітани Литвин та Меркатаненко поставили вимогу, щоб я написав якусь річ, яка могла б бути опублікована в совєцькій пресі і з якої виходило б, що я пориваю з націоналістичними поглядами. На моє питання, чи це повинна бути відмова від якої б то не було антисовєцької діяльності у майбутньому, мені відповіли, що цього замало. Я повинен написати річ, у якій був би осуд націоналізму взагалі, осудження діяльності ОУН, факти, що компрометують українських націоналістів, а також осудив би діяльність свого батька, Шухевича Романа, який у 1944-1950 рр. очолював підпільний рух на Україні.

Після моєї відмови написати (або ж виступити по радіо з заявою того ж змісту) щось подібне, мені за-

пропонували описати хоча б свою подорож по Україні, з тим, щоб її можна було вмістити в пресі. Коли ж я відмовився і від цієї пропозиції, то полк. Калаш заявив, що я повинен це зробити, а КГБ порушить клопотання про моє помилування.

Оскільки я не вважаю себе винним, то я не міг написати такої просьби, що й заявив, виклавши свої мотиви у письмовій формі. Вони слідуєчі:

1. Ще в 1956 р. Генеральний Прокурор опротестував рішення Володимирського суду про моє звільнення, як арештованого неповнолітнім на основі указу від 24. 4. 1954 р., мотивуючи це тим, що я нібито робив спроби пов'язатися з закордонними центрами ОУН (зовсім бездоказово) та що мій батько був керівником підпілля ОУН (чого не можу заперечити).

2. 21. серпня 1958 р. в день, коли я мав звільнитись після 10-річного ув'язнення, на основі рішення ОСО при МГБ СРСР мені вручили новий ордер на арешт, мотивований абсолютно фальшивим звинуваченням в анти-совецькій агітації серед в'язнів Володимирської тюрми.

3. Звинувачення ґрунтувалось на вигаданих свідченнях двох агентів КГБ, кримінальних злочинців, підготовлених спеціально ст. лейтенантом Гальським (тепер майор) для зізнань, за що їм були обіцяні різні пільги (які вони згодом і отримали).

4. Вище згадані свідки (Бурков і Фомченко) давали фальшиві свідчення, кожне з яких суперечило, а навіть зовсім перекреслювало попереднє. Але все це не було враховане ні слідчим, ні прокурором.

5. Мені поставили за вину (один з головних пунктів) те, що я цікавився подробицями смерті мого батька, Романа Шухевича, який загинув 5 березня 1950 р. в с. Білогорща під Львовом.

6. Під час арешту 21 серпня 1958 р. у мене вилучили декілька віршів Ольги Ільків. Вірші виключно ліричні. Але вони були долучені до справи та поставлені

мені за вину на тій основі, що Ільків Ольга була засуджена за приналежність до ОУН і нелегальну діяльність, а також тому, що вони колись були опубліковані в підпільних виданнях, про що мені стало відомо лише під час слідства.

7. Літературна експертиза (експерти Лесин і Козачук), проведена не лише незадовільно, але надзвичайно несумлінно, кваліфікувала знайдені і вилучені в мене вірші як націоналістичні, що не відповідає дійсності.

8. Не дивлячись на те, що «злочин» був скоєний у Володимирі на Клязмі (РРФСР), а значить, згідно з існуючим законодавством повинен був розглядатись Володимирським обласним судом, мене етапували у львівську в'язницю КГБ, де закінчувалося слідство і де мене судив львівський обласний суд.

9. Хоча органи КГБ усі свої заходи прикривають розмовами про інтереси народу, але процес мій 1 грудня 1958 р. відбувся при закритих дверях, всупереч існуючим законам і що свідчить, що мене ховали від народу, боючись розголосу непривабливих махінацій львівського КГБ.

10. Під час розгляду справи суд зовсім не ставив собі за мету безсторонньо розібратись у всіх подробицях, а лише виконати волю КГБ — засудити мене за всяку ціну.

11. Адвокат (Смирнова) познайомився зі справою лише перед самим засіданням суду. Розуміючи, що тут нічого розраховувати на якийсь об'єктивний захист, я відмовився від адвоката, але суд не звернув уваги на моє прохання самому вести свій захист, бажаючи цим самим прикрити усі порушення юридичних норм зі свого боку.

12. Експерти судової літературної експертизи у своїх питаннях дуже часто дозволяли собі виходити за межі компетенції, визначеної законом, задавали про-

вокаційні питання (з дозволу судді), які торкалися більше моїх поглядів, ніж матеріалів справи.

13. На судовому слідстві були заслухані лише свідки оскарження (Фомченко і Бурков), в той час як суд вважав не потрібним вислухати свідчення дванадцяти інших свідків, які могли б спростувати свідчення Буркова і Фомченка.

14. Боячись, що навіть при закритому судовому засіданні я можу своїми запитаннями розкрити облудність зізнань свідків оскарження, мені не дозволяли ставити запитання, які могли б їх демаскувати як агентів КГБ, які давали зізнання згідно зі вказівками, отриманими від Гальського.

15. Хоча з першого погляду було ясно, що свідки підставні, що зізнання їх фальшиві, суд визнав, що лише їм можна довіряти, не бажаючи приймати інших пояснень і зізнань, заявляючи, що це його право віддавати перевагу тим чи іншим свідченням, як таким, що заслуговують на довіру.

16. Коли ж ці свідки виявились не спроможними вив'язатися з поставлених перед ними завдань — логічно доказати мою вину, члени суду та прокурор прийшли їм на допомогу і прямо підказували те, що вони повинні відповідати. Особливо старався в цьому напрямку прокурор Колясніков, який підтримував звинувачення.

17. Члени суду і прокурор більше цікавилися моїми переконаннями, мов би вони були карні, ніж деталями справи, і постійно наголошували на них і на тому, чий я син.

В результаті подібних порушень, згідно з бажанням КГБ, я отримав 10 років ув'язнення. Хоч про причини засуду я здогадувався раніше, але незадовго мені довелося переконатися, що мої здогади мають під собою ґрунт.

Так, ще під час попереднього слідства, слідчий Виноградов заявив мені, що слідство — це лише вступ,

а потім мені доведеться ще дуже багато розмовляти з представниками органів безпеки.

Його слова збулися негайно після винесення судом вироку. За кілька тижнів мене викликав ст. лейтенант Гальський і в розмові визнав, безумовно, що вирок винесений на підставі фальшивих зізнань свідків, безпідставний, але (наводжу його слова) ...« з вашими поглядами, з вашими переконаннями ми не можемо випустити вас на волю... » Я повинен був дати докази своєї лояльності у вигляді прес-конференції, статті, брошури чи виступу по радіо, у яких мав осудити ОУН, свого батька і т. ін. « Якщо б ми були певні, що ви будете розмовляти з нами на подібну тему, то нам не довелося б вдаватися до таких методів, як арешт і суд », — сказав на закінчення Гальський.

Мені стало зрозумілим, що суд наді мною інспірований КГБ з метою шантажу, щоб добитись від мене потрібного виступу, і не має нічого спільного зі справедливістю. За подібний вчинок мені був обіцяний перегляд справи і звільнення з в'язниці. Коли ж я відмовився, то мене відіслали в політичні табори у Мордовії.

Все це у письмовій формі було викладено полковникові Калашу і зробило неможливим дальшу бесіду на подібні теми.

Але і після цього КГБ не полишило мене у спокої, бо вже за рік, у липні 1965 р., в таборі мене викликав місцевий уповноважений КГБ капітан Круть і заявив, що я повинен написати прохання про помилування на ім'я Президії Верховної Ради УРСР. Таке писати я відмовився і лише дав згоду написати коротку заяву, у якій пояснив, що я суджений безвинно і усі мої звертання до судово-прокураторних органів не дали ніяких результатів, тому я звертаюся до Президії Верховної Ради. Це не задовольнило КГБ і від мене в категоричній формі кап. Круть став вимагати прохання про помилування, яке я відмовився писати. Тоді він заявив, що адміністрація сама подасть таке прохання.

Як потім виявилось, ніякого прохання не було, на мою заяву теж не прийшло ніякої відповіді. З цього я зрозумів, що вона навіть не була відіслана до Президії. І вся ця комедія була потрібна лише для того, щоб у моїй справі лежала подібна заява. Адже цим КГБ знімало з себе відповідальність, бо прохання про помилування рівнозначне визнанню вини. А моя « справа » вже надто шита білими нитками, що підтвердив уповноважений КГБ капітан Литвин, який сказав, що вина львівського КГБ полягає в тому, що воно не зуміло як слід підготувати справу.

Отже, їх обурює не явна несправедливість, порушення законності, а невміння вдало сфабрикувати потрібні докази. Тому це невміння треба замаскувати проханням про помилування, яке повинно затерти всі сліди прямого порушення законів, сліди злочину.

Зі своїх 34 років життя я вже 19 знаходжуся в ув'язненні. Перші 10 років я сидів у тюрмі на основі рішення Особливої Наради при МГБ СРСР. І хоча на XX з'їзді КПРС, ОСО при МГБ було визнане незаконним органом, але його рішення не втратили законної сили і багато людей, в тому числі і я, продовжували сидіти, а деякі сидять і досі. Наступні десять років я отримав по прямій вказівці КГБ, на основі доказів, фабрикованих ним же. Продовжують переслідувати мою матір — Шухевич-Березинську Наталію. І все це при голосних деклараціях про справедливість, законність і т. ін.

Ні, я вже давно перестав вірити у декларовану законність і справедливість, яких ще не бачив ніколи втіленими у дійсні вчинки.

Тому я звертаюся до Вас тепер, коли мені лишилося всього один рік до закінчення другого терміну перебування в ув'язненні не тому, що я маю якісь ілюзії відносно Вас, що я сподіваюся, що Ви спосібні втрутитись і відновити потоптану справедливість. Ні!

Я звертаюся до Вас тому, що, можливо, за кілька

місяців відносно мене буде скоєний новий злочин — знову почнуть фабрикувати якусь справу, щоб засудити мене втретє. А коли ні, то ніхто не може гарантувати мені, що за кілька місяців я не буду вбитий з-за рогу найманими вбивцями, як сталося з багатьма політичними в'язнями після їх звільнення. Хочу назвати хоча б Литвина, Варцаб'юка, Бергса, Мельніканса та ін. Чи загадково помру.

Або може статись і таке, що буде поновлений масовий злочин відносно всіх політичних в'язнів у Мордовії (для чого вже все підготовлене) — буде всіх фізично знищено, а потім будуть знищені виконавці цього злочину.

Це мене й змусило звернутися до Вас, щоб Ви знали про подібні речі і потім, у майбутньому, не могли говорити, що Ви не поінформовані відповідно, що все це робилось без Вашого відома і Ви не несете ніякої відповідальності за подібні вчинки КГБ.

Мордовія — Озерний

1 липня 1967 р.

Редакції газети «Правда» від політв'язня
доктора В. Горбового (Мордовська АРСР, ст.
Потьма, п/о Явас, п/с 385/7)

Людство постійно прагне вдосконалення норм моральної поведінки людей, їх ставлення до суспільства, до інших людей. У різні періоди часу воно схилялося перед різними ідеалами. Платон ідеалізував добро. Арістотель суспільні чесноти. Копернік — покірливість, Будда — смиренність, Христос — любов до ближнього, Фейербах — загальну любов. Люї і Хайдегер — свободу, а Маркс — волю пролетаріату. Усі вони намагалися оберігати людську гідність.

У 1946 році ООН ухвалила Декларацію прав людини. У преамбулі цієї Декларації вона підкреслює, що визнання гідності людини є основою свободи і справедливості. Творці отої Конституції світу одностайно вирішили охороняти права людини силою закону. Далі ця декларація каже, що кожна людина має право на життя, свободу і особисту недоторканість (ст. 3). Ніхто не повинен зазнавати мук чи жорстокостей, нелюдського і принижуючого гідність поводження чи покарання (ст. 5). Усі люди рівні і мають право на оборону від якої б там не було дискримінації (ст. 7); кожна людина має елементарне право на поновлення в правах у разі порушення її основних прав (ст. 6); ніхто не повинен зазнавати безпідставного арешту або затримання (ст. 9). Стаття ж 10 гласить, що розгляд кожної справи повинен додержуватися всіх вимог справедливості перед незалежним і безстороннім судом. Ст. 11 на ділі є правосуддя принципу презумпції невинності.

Усі ці постанови згаданої Декларації ухвалені для

захисту людини від варварських актів та зазіхання на її гідність і її право.

Таким чином Генеральна Асамблея ООН дала поштовх до скасування поліцейської системи управління і внесла в життя правові норми справжньої законності.

Відтоді доля громадянина не залежить більше від обурливих для людської совісті примх органів безпеки, тобто поліцейських органів. Через те, що встановлення вини людини входить у коло повноважень судових органів, втручання органів безпеки в справу судочинства є ганьбою не лише з погляду гуманності і престижу. Справжня законність не стерпить більше манер поліцейської *), бо по суті це протизаконний захват судової влади.

СРСР є співавтором і сигнатором цієї Декларації. Вона ратифікована радянським парламентом і тому має в Радянському Союзі силу закону, до того ж, радянське законодавство гласить, що карне правосуддя здійснюється лише судом (ст. 3 «Кримінально-процесуального кодексу»). Отже, ніхто не може бути визнаний винним у вчиненні злочину і покараний інакше, як за вироком суду. (ст. 13 Кримінального кодексу). Вище вказана Декларація входить у силу цивільного законодавства. Ст. 129 основ цивільного законодавства гласить: як міжнародний договір або міжнародна угода, в якій бере участь Радянський Союз, установлює інші правила ніж ті, котрі є в радянському цивільному законодавстві, то застосовуються правила міжнародного договору (міжнародної угоди).

Формально виходить, що згідно з постановою Декларації радянський закон цілком забезпечує всі права людини. Проте радянська практика заперечує і відкидає ті досягнення цивілізованого світу і доводить зовсім протилежне. Ціле моє життя проходило у відповідності з духом і буквами закону. Це давалося мені лег-

---

*) Бракує слова в оригіналі (прим. В-ва).

ко тому, що сама природа випосаднила мене з суспільно-корисною свідомістю, як юрист я все відносився до юриспруденції поважно. Ніколи в житті я не вчинив ніякої кепської справи. Єдиний мій промах полягає в тому, що я легковажно повірив радянській пропаганді і zostався досяг рук МГБ *). Перед війною я входив у склад адвокатської ради у Львові, під час війни був суддею польського апеляційного суду в Кракові, а після війни працював юрисконсультантом у Міністерстві Зем. Справ Чехословаччини.

На підставі фальшивого доносу Польща проголосила мене воєнним злочинцем за мниму співпрацю з німцями. Вона зажадала моєї видачі і заявила, що віддасть мене до суду. Через те 1.8. 1948 р. чехословацька влада арештувала мене і видала Польщі. Слідство точилося в Варшаві рік. Воно виявило повну безпідставність звинувачення. Навпаки, я доказав, що до політичного курсу Гітлера я був критично наставлений і за це був ув'язнений. Мені було легко довести фальсифікацію речових доказів, бо це було зроблено грубо і невміло. Польща опинилась в ніякому становищі. Замість того, щоб повернути мене як чехословацького громадянина назад у ЧСР, вона направила мене етапом в Радянський Союз. При цьому вона передала свої первісні фальсифікації в новій, поправленій редакції. Слід мати на увазі, що згідно з польським законодавством польський суд був компетентний мене судити. Все ж польське правосуддя не дало себе звести на манівці. Воно зуміло зберегти свою гідність і не захотіло судити невинну людину. Це зробила радянська влада. Другий рік слідства також минув безрезультатно.

Відомо, як виглядали тоді радянські методи слідства. Звинувачений вважався злочинцем уже через те, що був притягнутий до карної відповідальності. Існував лише односторонній, по суті обвинувальний спосіб роз-

---

*) Повинно бути — « у досягу рук МГБ ». (прим. В-ва).

слідкування карних справ. Однак я видержав усе страхиття поліцейського збиткування і відхилив усі наклепницькі натяки. Через відсутність обвинувальних матеріалів я не був відданий до суду, лише на підставі заочної постанови міністра внутрішніх справ Радянського Союзу від 16. VII. 1949 року н. 2906-49, поміщений по ст. 54-22к в табори примусової праці строком на 25 літ. Отже, моя вина встановлена в адміністративному, себто в поліцейському порядку. Звісно, суд не адмініструє, а адміністрація не судить. Це ж основа радянської конституції, карного законодавства і діючого в Радянському Союзі міжнародного права.

А втім ХХ з'їзд ясно визначив, що ОСО МВС не є органом правосуддя. Очевидно, я визнаюся в тих справах. Всупереч категоричним нормам права я незаконно караюсь в ув'язненні вже 20 літ без суду, вироку і змоги боронитись.

Мене обурювало таке беззаконня і тому в 1960 році я звернувся зі скаргою в Москву. Цю скаргу розглядала 31. VIII. 1960 року прокуратура СРСР. Вона відбулася короткою відповіддю, що, мовляв, обвинувачення на думку органів безпеки обгрунтоване і тому прокуратура безсила проти такого визначення. Виходить, у Радянському Союзі не прокурор наглядає за роботою міліції, а навпаки, органи безпеки задають тон роботі прокуратури. Нічого собі звичай! Певна річ, мене вразило таке тлумачення постанови і 15. VI 1965 року я направив скаргу міністру юстиції. Згодом цю скаргу розглядав генеральний прокурор СРСР. 24. VIII. 1965 року я одержав курйозну відповідь. Прокурор дозволив *) потвердити, що ніби моя вина доведена під час попереднього слідства, себто в поліцейському порядку без суду. Мої суттєві переконливі аргументи про недопустимість такої правової моралі він обійшов мовчанням і взагалі не торкнувся поважних доводів, що вказують на порушення законності.

*) Мабуть — « зволив потвердити » (прим. В-ва).

Практично я займався правознавством Австрії, Польщі, Чехословаччини. Крім того, я знайомий з судочинством інших країн цивілізованого світу. Коли б у тому світі будь-який прокурор висловив думку, що вина обвинуваченого могла бути доведена в 1949 році під час попереднього слідства, тобто в поліцейському порядку, то він зараз же як шарлатан був би знятий з юридичної роботи. Зовсім інакше ідуть справи в СРСР. Тут як республіканський, так і союзний прокурор вживають різних негідних заходів, аби прикрити зухвалу сваволю органів безпеки. В дійсності ж орган, покликаний законом стояти на сторожі правового порядку, сам порушує той порядок і таким чином знеславлює соціалістичний лад. Я не зустрічав у матеріалах моєї справи ніяких свідків. Якщо вони згодом там появились, то їх показання відзеркалює міркування слідчого, а не їх самих. Це черговий фальсифікат, ті свідки появились для того, щоби штучно придати справі видимість відбитості. Вони мабуть живуть у Радянському Союзі і можуть підтвердити мою точку зору. Твердження прокурора про доведення моєї вини — це пусте марнословство, воно доводить його професійну неграмотність. Прокурор повинен бути обізнаний зі змістом ст. 31 (96) Кримінально-процесуального кодексу РСФСР. Там є виразно визначене поняття довідності словами: « Суд обґрунтовує вирок лише тими доводами, які розглядаються під час судового засідання ». Іншого роду довідності радянське законодавство не знає: намагання прокурора прищепити поліцейським органам судові повноваження є по суті нічим іншим як перевищенням прав і повноважень, наданих йому законом.

Порівняння гуманних засад радянського законодавства з наявною радянською дійсністю приводить неминуче до висновку, що всі пишномовні статті радянських законів є загалом і в цілому лише фікцією і мають на меті суто пропагандивний характер. Практика є разючим запереченням всіх прикриваючих прийомів

радянської офіційної еквілібристики і наочно доводить, що беззаконня і сваволя — це органічна невід’ємна властивість радянського ладу. Отже, радянська конституція і радянські закони піднялись до сучасного рівня цивілізації. Вся біда полягає в тому, що виконавчі органи не в силі піднятися на висоту свого завдання. Вони, наприклад, не можуть зрозуміти, що місця ув’язнення призначені лише для злочинного світу. Їм не хочеться брати до уваги морального стану громадянина, який попав у це зачароване коло. Виходить прикрий парадокс: камарилья свідомо порушує закони і безкарно користується свободою рухів, а солідні люди мучаться в ув’язненні, хоч справжня суспільна мораль вимагає протилежного.

Треба мати на увазі, що я позбавлений права переписки і посилок. Навіть призначених радянським медиком ліків і ортопедичних приладів я не можу замовити і одержати. Я ж веду себе статечно, бо інакше вести себе я не можу. Застосований до мене суворий режим не має законної підстави. Визначення режиму — це по суті визначення кари. Звичайно властивим органом до виміру кари є лише суд, а не адміністрація. Вона всього лише виконавчий, а не визначальний орган. Варте уваги також і те, що загальним чи посиленням режимом користуються в Радянському Союзі лише бандити, злодії і хулігани, а пристойні люди караються на суворий або особливо суворий режим.

При досліджуванні всього того я не хотів би виходити з założення, що СРСР — це лише несвідомий механізм, який діє на забаганки якоїсь там абстрактної доктрини. Суспільність складається з живих людських істот, які прямують вперед, удосконалюючи свої природні людські звичаї і нориви. На тому шляху іноді зустрічали перешкоди в образі менших або більших тигранів. Але кінець-кінцем здоровий творчий змисл брав верх і людство знаходило визволення з тимчасових пут. Без сумніву в людській природі таїться стихій-

ний потяг до добра і справедливості. Саме ця властивість і утворює образ повноцінної людини. Треба вірити, що і в тутешній людині діє той потяг і що вона сповнена бажанням позбутись химер своєї долі.

Мені доводиться перегортати сторінки радянської преси. Там засуджуються правління Іспанії, Португалії і інших країн. Радянських діячів обурює нелюдське і незаконне замикання людей у тюрми без суду. Оті діячі домагаються застосування людських прав до мешканців Африки і Азії. Що варта вся та балаканина при її порівнянні з радянською дійсністю? Невже ті діячі не усвідомлюють собі, що світ гаразд вивчає радянське право і знає, що тут у тюрмах і таборах карається багато невинних людей, без суду, вироку і змоги боронитися.

Виходить, зневажати право чорної людини — це погано, а чинити те саме в себе — добре. Що це за етика? Тут чути багато балачок про подолання культу особи та відновлення законності. Яка ціна цьому базіканню, коли дійсність перечить таким теревенням. По суті нічого не змінилось. Прийшли на зміну лише більш витончені форми глузування з людської гідності.

Я не хочу порпатися ні в стиду, ні в совісті отих діячів, бо це внутрішні чуття людини, які не підлягають об'єктивній перевірці, а їх можна симулювати. Але ті діячі добре знають, як вони зі своєю демагогією виглядають в очах слухачів і читачів, гаразд обізнаних із справжньою радянською дійсністю. Переді мною журнали «Социалистическая законность» і «Коммунист». Там приділяється багато уваги правам людини, а особливо недоторканості особи, при чому підкреслюється значення презумпції невинності, як поручителя тих прав. Зокрема там сказано: «В Радянському Союзі презумпція невинності не фікція, а вираз законності в карному судочинстві і записка об'єктивного і всебічного розгляду справи. Вона насичена суспільно-політичним змістом і має силу закону». Це погляд офіціо-

зу правлячої партії і уряду СРСР. Отже, вона зобов'язує весь державний апарат, а передівсім органи правосуддя. На жаль, ті проникливі міркування не доходять до свідомості прокурора, і він по своїй примітивності не в силі збагнути і засвоїти ці розсудливі і далекосяжні постанови.

Здоровий суспільний організм таких примх генерального « оборонця » законності і порядку терпіти не може.

Вище наведене свідчить про те, що відновлення законності в країні є внутрішньою стихійною потребою громадянина, і йому слід подати допомогу. Цього вчинити я не можу, бо в Радянському Союзі мене спіткала доля мученика. Мені приходится лише сумно стежити та вдихати випари радянської дійсності. Покликаною до цього є в першу чергу преса як рупор громадянської думки. Вона покликана розкривати й виявляти недоліки в роботі охоронних установ держави та допомагати суспільству піднятися на вищий ступінь. Преса задає тон моральної поведінки громадянина і скріплює при цьому пошану його прав і його гідності. В разі порушення законності, вона вживає заходів для її оздоровлення. Певна річ, досягти цього може тільки головний орган країни ЦК КПРС. Тому направлення цього листа прокуратурі було б рівнозначне похованню зачепленого питання. Лише в тому випадку можна реально розраховувати на відновлення законності в Радянському Союзі, як ваш орган від себе займе становище і заступиться за її здійснення. Історія не знає безмежного глузування над гідністю і правами людини, бо істотною властивістю людської природи є її потяг до добра, правди і самозбереження.

Безперечно, цей потяг панує і на слов'янській землі. Преса може в значній мірі сприяти прискоренню цього процесу. Це вимога не лише справжньої журналістської моралі, але й відповідальності перед історією.

Добровлаг, весна 1967 року.

Володимир Горбовий

Верховній Раді Української РСР від громадянина МАСЮТКА МИХАЙЛА САВОВИЧА, що перебуває тепер в ув'язненні в таборі для політв'язнів № 11 Мордовської АРСР.

Коли б якомусь подорожньому поза усі категоричні заборони вдалося побувати в таборах для політв'язнів Мордовії, яких тут є аж шість, то він би був надзвичайно вражений: тут, за тисячі кілометрів від України, на кожному кроці він почув би виразну українську мову на всіх діалектах сучасної України. У подорожнього мимоволі виникло б питання: що діється на Україні? Заворушення? Повстання? Чим пояснюється такий високий процент українців серед політв'язнів, який досягає до 60, а то і до всіх 70 відсотків? Коли б такий подорожній скоро після цього побував би ще і на Україні, то він відразу переконався б, що ніякого повстання, ніякого заворушення на Україні нема. Але тоді б у нього виникло нове питання: чому в містах України так рідко чути українську мову і чому так густо чути її в таборах для політв'язнів?

Перше ніж відповісти на це питання, варто встановити, чи допустимі репресії взагалі в час, коли минає пів століття з дня встановлення радянської влади.

Беремо « Анти-Дюрінг » Ф. Енгельса, розгортаємо, читаємо: « З того часу, як не буде жодного суспільного класу, який потрібно було б тримати в придушенні, з того часу, коли зникнуть разом з класовою державою, разом з боротьбою за окреме існування, яке породжує теперішня анархія у виробництві, ті зіткнення та ексцеси (крайності), які витікають з цієї боротьби — з цього часу не буде чого придушувати, не буде

і потреби в особливій силі для придушення, в державі. (Підкреслення Леніна) — Ф. Енгельс, Анти-Дюрінг, ст. 302-303, 3-є нім. вид.

Беремо « Державу і Революцію » В. І. Леніна, читаємо: « А раз більшість народу сама придушує своїх гнобителів, то особливої сили «для придушення» уже не потрібно ». (Підкреслення Леніна) — Ленін, Вибрані твори в двох томах, т. II, стор. 146, рос. вид.

В нашому соціалістичному суспільстві давно вже немає класів, які могли б вести між собою антагоністичну боротьбу, а відповідно до цього має бути і певний державний стан. « Диктатура буде непотрібна, коли зникнуть класи ». (Там же, стор. 481). Сучасні державні органи на Україні виправдовують своє існування тим, що « соціалістична революція перемогла не в усьому світі, що соціалістичні країни знаходяться у ворожому оточенні », а виходячи з цього, потрібна, мовляв, сила, яка протидіяла б силам ворожого капіталістичного оточення. Але ж Енгельс і Ленін, коли говорили про непотрібність « особливої сили » для придушення в соціалістичному суспільстві, аж ніяк не мали на увазі соціалістичне суспільство в усьому світі: « Соціалістичний переворот не може бути об'єднаною дією пролетарів усіх країн з тої простої причини, що більшість країн і більшість населення землі до цього часу стоять ще навіть не на капіталістичному або тільки на початку капіталістичного ступеню розвитку... Для соціалізму дозріли лише передові країни Заходу та Північної Америки (в листі Енгельса до Каутського — « Сборник социал-демократа »). П. Київський (П'ятаков) може прочитати конкретну ілюстрацію тієї дійсної, а не лише обіцяної « думки », що « про об'єднані дії пролетарів усіх країн » мріяти — означає відтягти соціалізм до грецьких календ, тобто до « ніколи ». (Ленін, т. 23. стор. 46, 4-е рос. вид.).

Про те, що прогресивні *) дії в соціалістичному сус-

---

*) Хіба — « репресії ». (Прим. В-ва).

пільстві та ще й у час, коли минає пів століття з дня соціалістичної революції, не допустимі, говорить не тільки марксистсько-ленінська теорія побудови соціалізму, а і практика нашого суспільного життя.

« Велику шкоду справі соціалістичного будівництва, розвитку демократії всередині партії та держави нанесла помилкова формула Сталіна про те, що нібито в міру просування Радянського Союзу до соціалізму, класова боротьба буде все дужче і дужче загострюватись. Ця формула, вірна для певних етапів перехідного періоду, коли вирішувалося питання « хто кого? », коли ішла уперта класова боротьба за побудову основ соціалізму, була висунута на перший план у 1937 році, в момент, коли соціалізм уже переміг у нашій країні, коли експлуататорські класи та їхня економічна база були ліквідовані. На практиці ця помилкова формула послужила обґрунтуванням найгрубіших порушень соціалістичної законності та масових репресій ». (Постанова ЦК КПРС « Про подолання культу особи та його наслідків »).

Спостерігаючи теперішні репресії на Україні, виникає враження, що органи держбезпеки України навмисне ігнорують теорію марксизму-ленінізму, навмисне шкодять будівництву соціалістичного суспільства. Ну, а якщо допустити все-таки правдивість тієї думки, що в країні потрібна сила, яка б протидіяла ворожим зовнішнім силам, то в такому разі дії цих органів повинні мати цілком певне спрямування, а не спрямування проти українського народу.

Для конкретного в'яснення характеру « роботи » теперішніх органів КДБ України, звернемося безпосередньо до тих, кого ці органи кинули за колючий дріт і залізні ґрати таборів Мордовії. У таборах Мордовії знаходиться Лук'яненко Левко Григорович, заарештований львівським КДБ і засуджений у травні 1961 р. львівським обласним судом до розстрілу (пізніше Вер-

ховний Суд УРСР замінив Лук'яненкові розстріл на 15 років ув'язнення у таборах суворого режиму). Разом з Лук'яненком львівський обласний суд засудив юриста Боровницького Йосипа Юліяновича до 10 років ув'язнення, юриста Кандибу Івана Олексійовича до 15 років ув'язнення, інженера-землеміра Лібовича Олександра Семеновича до 10 років ув'язнення, працівника органів міліції Кікіша Івана Захаровича до 10 років ув'язнення, працівника культосвітніх установ Луцьківа Василя до 10 років ув'язнення, партійного працівника Віруна Степана до 12 років ув'язнення. Вся вина юриста Лук'яненка полягала в тому, що він написав соціалістичного характеру роботу, в якій розглянув політичний та економічний стан сучасної України. Вся вина його «спільників» полягала в тому, що вони прочитали цю роботу. Всю групу Лук'яненка слідчі органи КДБ та львівський обласний суд під головуванням Рудика обвинуватили у зраді батьківщини.

Даремно тепер Лук'яненко пише в усі судові та юридичні органи, доказуючи, що диспозиція статті 56 КК УРСР за всіма існуючими положеннями не передбачає притягнення до судової відповідальності за будь-які дії, що не сподобались репресивним органам, як за зраду батьківщини, що диспозиція тієї статті має цілком певні і конкретні дії, — на всі його заяви і скарги приходить одна відповідь: «Засуджений правильно». Ну, як тут не згадаєш лист Леніна до Сталіна «Про «подвійну» підлеглість законності»: «Основним злом в усьому нашому житті і в усій нашій некультурності є попустительство чисто російського погляду і звички напівдикунів, що бажають зберегти законність калузьку на відмін від законності казанської» (Ленін, Вибрані твори в 2-х томах, т. 2., стор. 737, 738).

«Нема сумніву, що ми живемо в морі беззаконності і що місцевий вплив є один з найбільших, якщо не найбільшим суперником встановлення законності та культурності». (Там же, стор. 738). Ці слова Ленін написав

на світанку радянської влади. Чи ж не сумно робиться від того, що на Україні і тепер, коли минає півстоліття з дня встановлення радянської влади, існують непорушно оті некультурність та напівдикунство в законності» «Член Лук'яненкової групи» Луцьків Василь у своїй скарзі до ЦК КПУ яскраво розкриває ті махінації, за допомогою яких слідчі органи КДБ фабрикують справи для українських громадян. У своїй скарзі Луцьків пише, що слідчі органи спочатку заохотили його давати фальшиві зізнання тим, що сказали йому, що вони його заарештували тільки для того, щоб він їм допоміг викрити «злочинну діяльність» Лук'яненка, а пізніше змусили його підписувати всі потрібні слідчим органам протоколи, залякавши його демонстрацією катування якогось в'язня. В своїй скарзі Луцьків пише і про те, що працівники львівського КДБ завербували його до себе на службу таємним агентом. Кидали його на підслуховування розмов між новозаарештованими під псевдонімом Гавриляк, про що він писав свої «освідчення» або доповідав усно працівникам львівського КДБ Рудику, Горюну, Сергадєєву, Денісову, Паляришу, Гальському та ін. Такі дії вже не можна пояснити некультурністю чи напівдикунством у законності. Така злочинність відома тільки в практиці свавілля і беззаконності часів культу особи Сталіна і якій КПРС на XX і XXII з'їздах оголосила категоричну війну. Та репресивні органи на Україні продовжують практику свавілля і беззаконня ніби стверджують, що їм «до лампочки» ця війна.

22 січня 1962 р. львівський обласний суд під головуванням Рудика із участю прокурора Старикова Є. Б. засудив групу робітників і селян, обвинувативши їх у націоналізмі і терорі проти радянської влади. Кілька осіб, громадян львівської області, не стільки серйозно скільки жартома організували між собою товариство. Всіх їх було заарештовано львівським КДБ. Якщо у справі групи Лук'яненка слідчі органи знайшли Луцькі-

ва, то в цій справі вони знайшли Покору, який дав їм потрібні «зізнання». На підставі того, що громадянин Йовчик Мирослав, який не мав ніякого відношення до цієї групи, колись сказав Покорі, що він має намір дістати собі вибухівки для добуття каміння на свої господарські потреби, цю групу обвинуватили в терорі! І ось замість того, щоб сказати тим людям: припиніть ці жарти, бо справа може закінчитись неприємністю, їм львівське КДБ сфабрикувало справу, а львівський обласний суд засудив їх. Та ще як засудив! Ковалю Івана до розстрілу, Грицину Богдана до розстрілу, Гната Володимира до розстрілу, Климчака до 15 років ув'язнення, Гурного Романа до розстрілу, Зельмана Григорія до 15 років ув'язнення, Йовчика Мирослава до 15 років ув'язнення, Кузика Гната до 15 років ув'язнення, Мелеха Миколу до 15 років ув'язнення, Минька Олексу до 10 років ув'язнення, Мельничука Миколу до 12 років ув'язнення, Хом'яковича Омеляна до 10 років ув'язнення, Зельмана Олексу до 12 років ув'язнення, Курила Миколу до 12 років ув'язнення, Покору Миколу до 12 років ув'язнення, Тиглівця Олексу до 12 років ув'язнення, Машталіра Миколу до 10 років ув'язнення, Каспришина Антона до 5 років ув'язнення. Гнатові Володимиру та Гурному Роману Верховний Суд УРСР замінив розстріл 15 роками ув'язнення в таборах суворого режиму, а Ковалю Івана та Грицину Богдана таки було розстріляно!

У одній із своїх скарг Йовчик Мирослав (а всього Йовчик написав 268 скарг!!!) розкриває справжню причину, яка послужила для репресії його. Йовчик пише, що слідчі органи з ходу слідчого процесу скоро зорієнтувалися, що ніякої вини його ні в чому нема, але вони підійшли до справи за теорією імовірності: Йовчик — українець, а оскільки всі українці за переконанням органів держбезпеки, якщо не вчинили злочинів проти радянської влади, то можуть вчинити їх, тому Йовчика треба засудити.

1962 р. львівський обласний суд засудив групу громадян м. Ходорова за сфабрикованою справою, подібно до групи Коваля-Грицини, обвинувативши їх у націоналізмі і терорі, хоч ні фактів, ні ґрунтовних доказів такої діяльності цих людей у матеріалах слідства не було. Однак Проціва Миколу було засуджено до розстрілу (було розстріляно), Проціва Михайла до 15 років ув'язнення, Дропя — до 15 років, Ханаса — до 12 років, Нагробного Йосипа — до 12 років, Капітоненка — до 8 років ув'язнення.

1960 р. львівський обласний суд засудив групу дітей на чолі з підлітком Левицьким (10 років ув'язнення). Слідчі органи КДБ побудували «справу» на тій підставі, що діти знайшли в лісі карабін і стріляли з нього.

1960 р. львівський обласний суд засудив до 7 років ув'язнення громадянина Шмуля Володимира; 1962 р. цей же суд засудив громадянина Дорича до 4 років ув'язнення, Мирласа Олександра до 5 років ув'язнення; 1964 р. цим же судом було засуджено Кошеліка Романа до 6 років ув'язнення.

Може скластись враження, що тільки львівське КДБ фабрикує так справи і тільки львівський обласний суд на Україні так щедро наділяє строками покарання людей. Але ні. 1956 р. в м. Києві (столиці України), було засуджено до 10 років ув'язнення громадянина Кулька Павла; 1960 р. у тому ж Києві було засуджено групу громадян: Гасюка Ярослава до 12 років ув'язнення, Леонюка Володимира до 12 років, Христинича Богдана до 12 років ув'язнення, Затварського Володимира до 7 років, Кобилецького Ярослава до 5 років ув'язнення. У тому ж Києві було засуджено братів Тихих до 10 років кожного лише за те, що вони відстоювали правомірність української мови.

У м. Тернополі 1960 р. обласним судом було засуджено Струса Петра до 10 років ув'язнення. 1962 р. у тому ж Тернополі було засуджено групу громадян: Го-

гуся Богдана до розстрілу (замінено на 15 років: 5 років тюрми і 10 років табору суворого режиму), Ковалишина Грицька до 10 років ув'язнення, Куліковського Володимира до 15 років, Пундика Павла до 5 років, Палихату до 4 років ув'язнення.

У м. Чернівцях 1962 р. було засуджено Ковальчука Дмитра до 10 років ув'язнення і Шершеня до 6 років ув'язнення.

У м. Рівному 1957 р. було засуджено громадянина Кобринчука Василя до 10 років ув'язнення. 1963 р. у тому ж Рівному було засуджено Куриляка Степана до 6 р. ув'язнення.

У м. Луцьку 1963 р. було засуджено гр. Сачука Юрка до 5 років ув'язнення, у тому ж Луцьку 1957 р. було засуджено гр. Шумука Данила до 10 років ув'язнення на підставі абсолютно фальшивих, провокаційних свідчень. У тому ж Луцьку 1962 року було засуджено до різних термінів покарання групу Шуста і Романюка.

У м. Донецьку 1958 р. було засуджено гр. Тихого Олексія до 5 років ув'язнення. 1963 р. у тому ж Донецьку було засуджено до різних строків ув'язнення групу Бульбинського, Рибича, Трасюка.

У м. Луганську 1958 р. було засуджено до 10 років ув'язнення гр. Кияна Бориса.

У м. Дніпропетровську 1958 р. було засуджено до 10 років ув'язнення гр. Кичака Ігоря. У тому ж Дніпропетровську 1957 р. було засуджено до розстрілу гр. Турика Андрія (пізніше замінено на 15 років ув'язнення в таборах особливо суворого режиму). Хоч Турик проходив по справі сам, це не пошкодило обвинувачувати його в організаторській діяльності.

У м. Запоріжжі 1962 року було засуджено групу громадян: Савченка Володимира до 6 років ув'язнення, Ришковенка Валерія до 6 років, Покрасенка Юрка до 6 років, Воробйова Олексу до 4 років, Чорнишова Воло-

димира до 4 років та Надтоку Бориса до 3 років ув'язнення.

У м. Сумах 1960 р. було засуджено гр. Полозка Івана до 4 років ув'язнення.

У м. Донецьку 1961 р. було засуджено групу громадян на чолі з журналістом Гайовим Грицьком, якого було засуджено до 6 років ув'язнення.

У м. Чернігові 1963 р. було засуджено гр. Приймаченка до 4 років ув'язнення і багато і багато інших.

Більшість цих громадян було репресовано на Україні в часи, коли уряд Радянського Союзу офіційно об'явив, що в СРСР тепер нема фактів притягання до судової відповідальності з політичних міркувань. Органи держбезпеки та суди України таким громадянам пред'являють звинувачення здебільшого в провадженні антирадянської націоналістичної пропаганди та інших націоналістичних діях. Що це за антирадянська пропаганда?

Пропагувати можна якусь ідеологію, якусь наукову думку. Чи є радянська ідеологія, радянська наукова думка? Ні, такої ідеології, такої наукової думки нема. В Радянському Союзі є пануючою ідеологією комуністична ідеологія. Нема радянської пропаганди, є пропаганда комуністичних ідей. Отже, не може бути і антирадянської пропаганди. Означення «радянський» виражає тільки форму державного правління, а державне правління не може бути ідеологією. Проте цей термін навмисне, штучно введений у Кодекс УРСР державними юристами для того, щоб можна було формально виправдати необґрунтовані репресії.

З одного боку ці стверджують, що ст. 62 КК УРСР не суперечить Конституції УРСР, бо вона формально зачіпає права свободи слова і друку — притягає тільки за антирадянську, тобто антидержавну пропаганду, а з другого боку під цю статтю державні юристи можуть підтасувати будь-який виступ, що в ідеологічному відношенні не відповідає пануючій комуністичній ідеоло-

гії. Це те, що стосується першої частини обвинувачення українських громадян — **антирадянська пропаганда**.

В чому ж заключається друга частина обвинувачення українських громадян — **націоналістична пропаганда** (чи діяльність?) Яким кодексом, чи якими законами обгрунтовані обвинувачення за націоналістичну пропаганду (діяльність)? Таких законів нема. Навпаки, є Конституція СРСР, яка гарантує право націй на самовизначення, є Програма КПРС, яка визнає право націй на самовизначення, є ленінська національна політика, яка повністю гарантує право націй на самовизначення, не обмежену, при повному виводі військ приєднуючої країни, пропаганду за відокремлення, вирішення національних проблем шляхом референдуму всього народу.

Націоналізм — є відповідь на існуючий шовінізм. Нема шовінізму — нема націоналізму. Чи може бути націоналізм у альбанців до румун, коли румуни ніяк не пригноблюють альбанців? «**Всякий національний гніт викликає протидію в широких масах народу**, а тенденція всякої протидії національно пригнобленого населення є національне повстання» (Ленін, т. XXIII, 4-е рос. вид., стор. 49). У книзі Сукарно «Індонезія обвинувачує», яка офіційно видається в Рад. Союзі, а значить її ідеї признає комуністична ідеологія, написано: «**Без націоналізму нема прогресу, без націоналізму нема нації. Націоналізм є та дорогоцінність, яка дає державі силу прагнути до прогресу, дає даному народові сили відстоювати своє існування**», говорить доктор Сун Ят-Сен (стор. 108).

Щодо вирішення національних проблем на Україні, Ленін у своїх багаточисленних роботах з національного питання дав ясне і недвозначне роз'яснення. У своїйому «Листі до робітників і селян України» він писав: «**Незалежність України визнана і ВсеЦВиком (Всеросійським Центральним Виконавчим Комітетом РСФРР)**

Російської Соціалістичної Федеративної Радянської Республіки і Російською Комуністичною Партією більшовиків » (Ленін, Вибрані твори в двох томах, т. 2. стор. 496).

У цій же статті Ленін писав: « Якщо великоруський комуніст наполягає на злитті України з Росією, його легко запідозрять українці в тому, що він захищає таку політику не з міркувань єдності пролетарів у боротьбі з капіталом, а в забобоні старого великоруського націоналізму, імперіалізму. Таке недовір'я природне, до певної міри неминуче і законне, бо віками великороси всмоктували в себе, під гнітом поміщиків та капіталістів, ганебні погані забобони великодержавного шовінізму » (Там же, стор. 498). « При такому стані справи ігнорувати значення національного питання на Україні, — на що дуже часто хибують великороси (і мабуть не набагато менш часто, ніж великороси, хибують на це євреї) — значить робити глибоку і небезпечну помилку... І як інтернаціоналісти, ми повинні, поперше, особливо енергійно боротися проти залишків (іноді несвідомих) великоруського імперіалізму та шовінізму у « руських » комуністів; ми повинні саме в національному питанні, як порівняно мало важному (для інтернаціоналіста питання про кордони держав — питання другорядне, коли не десятирядне), іти на поступки... Нас ані трохи не може здивувати і не повинна лякати навіть така перспектива, що українські робітники і селяни перепробують різні системи і протягом, скажімо, кількох років випробують на практиці і злиття з РСФРР і відокремлення від неї в окрему самостійну УРСР, і різні форми їх тісного союзу і т. пр. Намагання наперед, раз назавжди, « твердо » і « безповоротно » вирішити це питання було б вузькістю розуміння або просто тупоумством... Непримиримі і нещадні, непримиренні і непохитні, ми повинні бути в інших, більш корінних питаннях, почасти вже сказаних мною вище ». (Ленін, Ста-

лін, Про Жовтневу революцію, вид. 1947 р. стор. 123-124).

З цього випливає беззаперечний висновок про те, що коли репресія за виступ, що не відповідає пануючій комуністичній ідеології в Радянському Союзі може бути сяк-так виправдана боротьбою проти демагогічної антирадянської агітації, то репресія за виступ, який відстоює національні інтереси, не може бути виправдана ніякою демагогією, ніякими посиланнями на будь-які радянські закони чи ідеологічні положення марксизму-ленінізму. Відомо, що Ф. Енгельс (Лист до Катутського від 12 жовтня 1882 року) та Ленін (« Про карикатуру на марксизм ») оцінювали позитивно будь-який національний рух навіть в часи всесвітньої перемоги соціалізму. Ще більше відомо, як категорично Ленін засуджував шовінізм та імперіалізм в усіх їхніх проявах.

В таборах Мордовії знаходиться в'язень Задорожний Михайло. Він активний учасник російського великодержавного шовіністичного вибуху, який відбувся 27, 28, 29, липня 1958 р. в місті Грозному Чечено-Інгушської АРСР. Цей вибух проходив під гаслами « Бий чеченців! », « Геть Чечено-Інгушську АРСР! » Задорожного було затримано в той час, коли він закликав бити чеченців. Заклик Задорожного не пройшов марно: вулиці Грозного покрилися катованими, спотвореними трупами. За такий виступ Задорожного було засуджено да 4 років ув'язнення (тепер Задорожний відбуває новий строк за інший злочин). Учасників цього шовіністичного заворушення (а всього їх було притягнуто до судової відповідальності до двох з половиною тисяч) було засуджено від 1 року до 10 років ув'язнення. Так, це ж був наступальний збройний шовіністичний виступ! Українці в 1945-52 рр. вели не наступальні, а оборонні дії, та судили їх не так. Мало кого засуджували на термін менший, ніж 25 років, а скільки було розстріляно! А скільки загинуло в таборах! А скільки відбу-

вають покарання за свою провину і по сьогоднішній день!

В таборі н. 17 відбуває термін покарання Сорока Михайло Михайлович. Його було заарештовано в 1939 р. за діяльність проти уряду панської Польщі! За весь час перебування в Радянському Союзі Сорока був усього два місяці на волі! В таборі н. 17. знаходиться Костів Микола, який відбуває своє покарання з 1945 року. В таборі н. 3. (лікарні) знаходиться Сеньків Микола, якого в 1947 році у п'ятнадцятирічному віці, абсолютно неписьменного засудив військовий трибунал Прикарпатського округу (на якій підставі?!) до 25 років ув'язнення на основі свідчень такого ж неповнолітнього свідка під загрозою зброї. Невідомо, чи вчинив злочин Сеньків, чи ні, а найкращі роки життя, здоров'я у нього відібрано. В таборі н. 5. (табір для чужоземців) знаходиться Горбовий Володимир, який відбуває своє покарання з 1946 р. Він відбуває покарання за свою діяльність проти радянської влади, хоч на території Рад. Союзу не проживав жодного дня.

1956 року в Норильську і Воркуті, Караганді і Джезказгані, в багатьох таборах крайньої Півночі і Сибіру було засуджено численні групи українців-в'язнів за те, що вони добивались покращання свого побутового становища. Ті люди, які в той час не були розстріляні, знаходяться ще й тепер в таборах Мордовії. Українці, які серед народів Радянського Союзу ледве становлять 15 процентів, у таборах для політичних в'язнів становлять 60-70 %. Росіяни, які серед народів Радянського Союзу становлять 52 %, в таборах Мордовії ледве становлять 10 %, а якщо від них відкинути поліцаїв та засуджених за релігійні переконання, яких аж ніяк не можна вважати політичними в'язнями, то відсоток росіян у цих таборах ледве чи буде перевищувати цифру 1-2. Уряд РРФСР потурбувався про своїх співвітчизників, про долю українців потурбуватись нема кому. Та де там! У 1965, 1966 роках, коли в інших союзних республіках

майже не відбувалося репресій, на Україні ці репресії йшли повним ходом.

У серпні й вересні місяцях 1965 року прокотились арешти по багатьох містах України. У Києві було заарештовано літератора Світличного Івана, студента медінституту Геврича Ярослава, інженера Русина Івана, наукового працівника Кузнецову, інженера Мартиненка Олександра. (Всіх було засуджено до різних термінів позбавлення волі, крім Світличного). У місті Львові було заарештовано слюсаря-інструментальника електропаливного заводу Геля Івана, працівника Науково-дослідного інституту легкої промисловості Менкуш Ярославу, працівника обласного архіву Зваричевську Мирославу, наукового працівника науково-дослідної лабораторії при заводі автотранспорту Гориня Михайла, викладача університету Осадчого Михайла, викладача університету Косіва Михайла, наукового працівника музею українського мистецтва Гориня Богдана, бухгалтера обкому профспілки працівників лісової промисловості Бутурина Степана, інженера-конструктора Садовську Ганну. (Всіх було засуджено до різних термінів позбавлення волі, крім Косіва, Бутурина, Садовської). У м. Івано-Франківську було заарештовано викладача педінституту Мороза Валентина Яковича, художника Заливаха Опанаса, вчителя Озерного Михайла (всіх було засуджено до різних термінів ув'язнення). У м. Луцьку було заарештовано викладача педінституту Іваценка Дмитра (було засуджено до 3-х років ув'язнення).

Мене, Масютка Михайла, було заарештовано в м. Феодосії. (Було засуджено до 6 років ув'язнення). Над всіма нами велося таємне слідство, і більшість з нас було засуджено таємним судом. Нас також обвинувачували в « антирадянській націоналістичній пропаганді ». Вона виявилася в тому, що під час трусу наших квартир у нас було знайдено матеріали, які було віддруковано на друкарських машинах в обхід цензури, яка за

законами радянської влади не повинна існувати тепер. Всі матеріали, вилучені в нас слідчими органами КДБ, носять виразно національний характер, характер боротьби за право націй на відокремлення.

Ось візьмемо для прикладу статтю « Сучасний імперіалізм », у якій слідчі органи й суд добачили найбільше крамоли:

« Людство повинно боротися проти експлуатації внутрішньої, одного класу іншим, паразитизму між людьми не повинно бути, але головною боротьбою поневоленого народу повинна бути боротьба проти вдесятеро гіршої експлуатації — народу народом ». Чим це відрізняється від слів Маркса, який сказав, що не може бути вільний народ, який пригноблює інші народи? Або візьмемо статтю Р. Рахманного « До письменниці Ірини Вільде та її земляків, які не бояться правди »: « Ми хочемо на фактах бачити поліпшення ситуації в Україні, а український народ як « Хазяїна домовитого » на своїй землі, а не етнографічну масу ». Чим це відрізняється від вимоги Леніна того, щоб кожний народ сам визначав своє політичне та економічне становище?

Так за що ж нас обвинуватили на слідстві, яке велося у замашкарованих тюрмах, за що нас судили в судах, які відбувалися таємно? Кому на користь таке обвинувачення і таке засудження? Воно не може бути на користь радянській владі, бо вона своєю Конституцією відстоює право націй на самовизначення; воно не може бути на користь комуністичній партії, бо вона керується ленінською національною політикою. Таке засудження може бути на користь тільки російському великодержавному шовінізмові, тим силам, які всупереч існуючим законам намагаються зберегти за собою право свавілля і самочинства. Але кому, як не безпосередньо цим силам говорив Ленін в перші роки радянської влади: « При тому, в дужках хай буде сказано, зовсім не обов'язково договорюватись до таких дурниць, яку написав у своєму Казанському журналі

« Красный террор » товариш Лацис..., який хотів сказати, що червоний терор є насильницьке придушення експлуататорів, а замість цього написав на стор. 2, 51 свого журналу: « Не шукайте (!?) в справі обвинувальних доказів про те, що червоний терор є насильницьке придушення словом » (Ленін, вид. 3-є, т. 23, стор. 458).

25 жовтня 1966 року московське радіо з обуренням передало повідомлення про те, що суд франкістської Іспанії засудив групу молодих патріотів — басків від 4 місяців до 1 року ув'язнення за те, що вони ставили своєю метою відокремлення північної території басків від Іспанії. Так то ж в Іспанії так судять національних патріотів. У тій Іспанії, яку уряд УРСР вважає фашистською державою. А на Україні, яка називає себе демократичною соціалістичною країною за подібні дії національних патріотів судять до 15 років ув'язнення і до розстрілу!

У зв'язку з останніми таємними судовими процесами на Україні, звертаючись до прокурора УРСР, голови КДБ УРСР, голови Верховного Суду УРСР, український радянський журналіст Чорновіл Вячеслав писав, що він обурюється разом з усією громадськістю України такими злочинними діями репресивних органів, що не заявити свого протесту з приводу таких дій — це значить розділити ту злочинність, яка твориться репресивними органами. Чи можна не визнати рації журналіста? Якщо депутати Верховної Ради УРСР тримають у своїх руках депутатські мандати не тільки заради власного благополуччя, вони не повинні затуляти собі очі на те свавілля, яке твориться на Україні, вони не мають права повністю вручати долю українського народу тим силам, які ні за теорією побудови соціалістичного суспільства, ні за досвідом практики побудови соціалістичного суспільства не мають права на існування. А від того, як депутати поставляться до пекучих життєвих потреб українського народу, відповідно буде й оцінена їхня діяльність у найближчому майбутньому.

Жовтень 1966 р. — лютий 1967 р.

В. о. начальника табору № 17-А
ст. лейтенанту Кишці,
нач. загону № 6 ст. лейтенанту Рибчинському
політв'язня Гориня М. М.

ПРОТЕСТ

Для політв'язнів мордовських таборів давно стало істиною, що їх перебування в таборах визначається не правовими нормами, а капризами і стараннями табірної адміністрації.

Пересіяні через сито кагебістських бажань, в табірні інструкції ввійшли лише огризки законодавчих положень і міжнародних угод та декларацій на захист прав людини.

За кримінальним кодексом покарання ув'язненням не передбачає фізичних знущань чи загрози здоров'я ув'язненого. Але в таборах Мордовії місяцями тримають в'язнів на пайку 10 «б» (1370 калорій на день) в штрафних ізоляторах, зовсім позбавляють їх прогулянки на свіжому повітрі, як це має місце в таборі № 385/11.

За правовими нормами заборонено причиняти в'язням душевні страждання, але їх перебування в таборах перетворено на процес безперервного слідства з постійними викликами в'язнів у тюрми м. Саранська, а також у Київ, Івано-Франківськ, Львів та інші міста України.

На кожному кроці безкарно топчеться радянська законність, цинічно ігноруються елементарні права в'язнів.

В день мого приїзду в табір № 17 Ви запевнили, що виключаєте можливість безневинного покарання в'язнів, а вже через тиждень позбавили особистого побачення Масютка Михайла, Мороза Валентина і знайшли спосіб покарати мене.

Цими днями Ваше оточення ширить чутку, що на нас трьох готують матеріали для відправки в тюрму. І в той же час Ви говорите про гуманність та справедливість! Обурюєтеся репресіями грецьких властей, співчуваєте Манолесу Глезосу! Лицеміри!

17-19 червня 1967 р. в таборі стався інцидент, який показав, що Ваша мізантропія поширюється не тільки на в'язнів. До політв'язня Германюка Богдана, що ось вже десятий рік відбуває ув'язнення в Мордовських таборах лише за те, що, будучи студентом, смів думати інакше, приїхала на побачення старенька мати.

Під час безцеремонного обшуку валізок з нею стався випадок стенокардії. Ви не звернули уваги на попередження лікаря, залишили хвору жінку саму ночувати в кімнаті побачень, а ранком 19 червня вигнали її на вулицю. На вулиці з нею стався новий випадок стенокардії. Група в'язнів, що йшла на роботу, рішуче запротестувала і поставила перед конвоєм вимогу подати негайну допомогу хворій. Наглядач, що прийшов на виклик конвоїра, пообіцяв зацікавитися хворою. Але після відходу в'язнів він грубо потягнув її на вахту, знесилена жінка впала в пісок. Наглядач залишив її на піску, а сам зник на вахті.

І коли в'язні, що спостерігали цю сцену знущання над людською гідністю, запротестували, ви, як достойні вихованці своїх попередників, прийняли соломонове рішення: покарати їх. Покарали не того бездушного наглядача-автомата, що втратив людські почуття і залишив на піску хвору жінку, а людей, що наважилися піднести голос протесту проти ганебного акту насильства.

Після цього Ви добре відчули, що втратили решт-

ки морального капіталу навіть серед тієї частини в'язнів, які стали Вашими прислужниками й агентами. І не випадково в середу 21 червня Ви не наважилися проводити своїх політзанянь.

Єдиного Ви не боїтесь: то карі за свій ганебний вчинок, за свій злочин, бо добре розумієте, що таку ж мізантропічну мораль засвоїли не тільки Ви, що Ви знайдете підтримку в прокурора Мордовії Оверкіна, який санкціонував тримання в штрафному ізоляторі психічно хворих людей, і в капітана КДБ Крутя, який набив руку на фабрикації фальшивих постанов.

Ви знаєте, що цей інцидент не викличе дипломатичних ускладнень між урядами Української республіки і Російської Федерації, що Ваші прізвища не фігуруватимуть в нотах протесту. Ви знаєте це.

Але знайте, що Вам ніколи не змити з себе ганебної плями злочинців, які приклали всі зусилля, щоб приховати наругу над хворою жінкою, що кожна чесна людина висловить Вам свою зневагу і презирство за нечуване святотатство, достойне хіба вихованців Єжова і Берії.

І разом з тими людьми я кидаю Вам у вічі свою зневагу і презирство.

23. VI. 67.

Міністру закордонних справ УРСР Білоколку
політв'язня Гориня М. М.
засудженого до 6 років позбавлення волі в та-
борах суворого режиму, що знаходиться на
етапі у Володимирську тюрму.

ЗАЯВА

Я не випадково звертаюся саме до Вас. За кілька тисяч км від України, в глухих політичних таборах Російської Федерації, відбуваються події, які мають безпосереднє відношення до Вас як міністра закордонних справ Української Республіки, українського народу.

17 червня 1967 р., до українського політв'язня Германюка Богдана, родом з с. П'ядки Коломийського району, приїхала на побачення старенька хвора мати. Під час детального обшуку, який провели добре натреновані в цій справі табірні наглядачі, з хворою жінкою стався випадок стенокардії. Лікарі вимагали поводитися з нею ввічливо, щоб випадок не повторився. Але після однодобового побачення (з можливих трьох діб) і відмови взяти сину передачу, хвору жінку саму залишили ночувати в кімнаті побачень, а на другий день, 19 червня ранком вигнали на вулицю, де з нею стався новий випадок стенокардії. В'язні, що йшли на роботу, поставили перед конвоєм вимогу подати хворій негайну допомогу. Наглядач Філіков, якого викликав конвоїр, запевнив, що все буде влаштовано, але після нашого відходу грубо потягнув хвору на вахту, жінка

впала в пісок, з носа потекла кров, він залишив її на піску, а сам зник на вахті. Якась літня жінка підходила до матері Германюка, радила, як можна, тримаючись за штахети, дійти до вахти, але допомогти їй не наважилась (!). Все це відбувалося на очах групи в'язнів. Вони запротестували, вимагали надати хворій допомогу. А на другий день події розгорнулись шаблононо: адміністрація покарала протестуючих і паралельно з тим вимагала від них дати фальшиві покази, ніби з хворою наглядач обійшовся зовсім коректно. У відповідь посипалися скарги, протести. Ситуація складалась явно не в користь табірному начальству. Тоді на допомогу прийшов капітан КДБ Круть, який заявив, що винні будуть покарані, якщо мати Германюка напише скаргу, розраховуючи на те, що хвора жінка ніколи цього не зробить.

Так табірна адміністрація повелася не з в'язнем, а з вільною громадянкою. Чи не дивно це Вам, міністре? З приводу цих подій Мороз В. і я направили табірній адміністрації свої протести, а вже через місяць наші протести розглядалися як обвинувачення проти нас виїзною сесією суду Zubovo-Polyanskygo rayonu.

Але зробимо невеличкий екскурс.

В день перемоги над фашистською Німеччиною, Й. Сталін підняв тост за виняткові заслуги російського народу в перемозі над ворогом. Так була відкрита зелена вулиця для тих, хто давно пропагував ідею російського месіанства, хто проповідував російський шовінізм.

З властивим Сталіну розмахом він оголосив антирадянськими цілі народи і вислав їх у Сибір. Протягом кількох днів було очищено від татар Крим, переселено чеченців, інгушів, карачаївців та ін.

В кінці 50-их — на початку 60-х років російські шовіністи пішли далі і почали теоретично обгрунтовувати свою політику. Як на замовлення посипались Агасви, Дешерієви, Каммарі. Вони в першу чергу взяли за розробку проблеми мовної політики. Мова —

духовна скарбниця народу, джерело його сили й могутності. Як правило, національне відродження народу починалося з мовного ренесансу. Удосконалення мови, її збагачення завжди були надійним імунітетом проти асиміляції, а інтерес до рідної мови, її культивування підносили національну свідомість. І з другої сторони, ті, хто намагались асимілювати народ, в першу чергу провадили мовну асиміляцію. На Україні відомі емські укази, валуївський циркуляр, в Естонії декларація графа Розена. Агаєв же пропагує перспективність одних і безперспективність інших мов. А коли, наприклад, українську мову зарахувати до числа безперспективних, то чи можна мріяти про кращу послугу російському шовінізму?

Інші «теоретики» всіляко критикують розширення національного мовного будівництва, вважають його шкідливим для інтересів міжнародного комуністичного руху, але розширення сфер застосування російської мови прийнято як один з найважливіших засобів укріплення інтернаціональної єдності народів (див. «Закономірности и взаимовлияние языков в советском обществе»^{*)}).

Хто виступає за розширення мовного будівництва, той дуже часто оголошується націоналістом. Всіляко культивується нова мораль, згідно якої відречення від рідної мови і перехід на російську мову спілкування не є чимось аморальним, а навпаки, проявом інтернаціональної свідомості, гідним наслідування. Так обробляється свідомість народів і паралельно з тим русифікуються заводи, значна частина вишів, здійснюється штучне вимішування народів. Хто повірить, що роздольському сірчаному комбінату потрібна привізна робоча сила? А везуть. І разом з приїжджими росіянами на Україну крокують російські школи, театри, загрозливо рос-

---

^{*)} «Закономірности й взаємне впливання мов у советському суспільстві».

те процент російського населення, яке порівняно з довоєнним часом, збільшилося на Україні в два з лишком рази.

Незрівняно трагічніше становище трьох з лишнім мільйонів українців, які живуть на території Російської Федерації. Не маючи шкіл з рідною мовою навчання, культосвітніх установ, періодичної преси, будучи позбавленими інформації про долю своїх земляків у найближчих районах, українці Воркути, Чити, Поволжя, Кубані, Сибіру, Далекого Сходу приречені на повну асиміляцію. Ще не так давно кубанські українці будували пам'ятник засновнику Кубанського козацтва, відчувачи свою кровну єдність з українським народом, а сьогодні процент українців Кубані катастрофічно падає. Так поставлена українська справа в одній соціалістичній державі — Російській Федерації, яка буде відносини на основі марксистсько-ленінської національної політики, критикує китайський шовінізм по відношенню до уйгурів, монголів, казахів та інших національностей та проголошує найгуманніші принципи рівноправності народів.

А ось для порівняння візьмемо стан української справи в будь-якій соціалістичній країні народної демократії. У Польщі всього коло 200 тисяч українського населення, але польський уряд сприяв організації українського культурно-освітнього товариства (УСКТ), відкрив українські школи, а де малочисельне українське населення — пункти навчання рідної мови. Товариство видає газету « Наше слово », журнал « Наша культура », щорічний « Український календар », який служить польським українцям за своєрідну енциклопедію українознавства, та й не тільки польським українцям, а в 1964 р. там було видано альманах « Гомін », який високо оцінила польська громадськість. Організована широка сітка гуртків художньої самодіяльності, а український ансамбль бандуристів з успіхом виступає і перед польською аудиторією Варшави, Щеціна та ін-

ших міст. Кадри для українських шкіл готують педагогічні ліцеї в Бартошицях і Лігниці. Так розуміють лєнінську національну політику польські комуністи, так реалізують її в Польщі по відношенню до українців.

У Югославії лише 40 тис. українців, але вони мають свої школи, газети, журнали. Ще кращі українські справи в Чехословаччині. Там, окрім періодичної преси, видаються на українській мові книги. Словацькі українці випередили Україну з виданням творів Б. Ігоря Антонича. А що зробив уряд Російської Федерації для українців Кубані? Адже їх там 40 тисяч *). Чим можуть похвалитися українці Поволжя, Півночі. Нічим. На широких просторах Росії українська душа міцно спить, придавлена страхом і заколисана шовіністичними пісеньками. І це мовчання трьох з лишнім мільйонів українців Росії — тяжке обвинувачення російському шовінізму, перед яким йому нічим не оправдатися.

А коли проти засилля російського шовінізму виступила українська інтелігенція, в багатьох містах України, перед ними відкрилися двері слідчих тюрем КДБ, їм організували закриті судові процеси, обвинувачуючи їх у наклепах на радянську дійсність, у пропаганді ідей націоналізму. Всупереч статті Конституції про свободу слова і друку, всупереч « Декларації прав людини », проголошеної ООН і прийнятої СРСР, яка забезпечує пропаганду своїх поглядів будь-яким способом, нас судили за відстоювання законних прав України, а між тим Конституція передбачає не тільки рівноправність будь-яких народів СРСР, але і вихід із Союзу РСР.

Кому вигідне таке абсолютне ігнорування законності, хто відстоює ідеї мракобіса Шульгіна? Тільки російським шовіністам. Нас завезли далеко поза межі України, хоч у вироку не відмічалось, що нас передають для відбування покарання урядові сусідньої республі-

---

*) Повинно бути — « не сорок тисяч » (Прим. В-ва).

ки. Навряд чи дозволила б польська громадськість своєму уряду відправляти в'язнів у Болгарію, Румунська у Чехословаччину. Це сприйняли б як дикість. А на Україні ось уже п'ятдесят років так робиться. Та й не тільки на Україні.

В Мордовських таборах Російської Федерації Ви зустрінете, крім українців, білорусів, молдаван, литовців, латишів, естонців, черкасів, інгушів, башкирів, татар та ін. Словом, Російська Федерація підбрала всіх політичних в'язнів під своє надійне крило. І в даліні від рідної землі їх жде насильство і беззаконня. Перебування в таборах для політв'язнів перетворене на процес безперервного слідства. Всупереч всяким законам, людей відправляють з таборів у тюрми, де шляхом психологічного тиску стараються добитися того, що не зробили слідство чи судовий процес: самобичування, каяття, визнання своєї вини.

Політв'язня Ткачука Ярему вивезено з табору н. 385/1 10 серпня 1966 р., а повернувся він лише в кінці лютого 1967 р., пробувши на обробці в Івано-Франківській тюрмі більше як пів року. Політв'язні Гасюк, Лук'яненко, Фенюк були на такій же обробці один місяць восени 1966 р., а в червні-липні повторно туди були переведені Гасюк і Фенюк. І так безперервно. Кагебистам не потрібні ніякі суди, які міняли б вид режиму, з табірнього на тюремний, не потрібні ніякі факти. Ні. Вони просто, без будь-яких юридичних підстав, беруть людей у тюрму і там піддають психологічному пресу. Вони ігнорують закон, міжнародні угоди, а на місце законодавчих положень стає воля кагебиста. В той час, коли радянська преса обурювалася тим, що Маноліс Глезос перебуває в невеликому боксі на кілька м², не пристосованому для довгого проживання, в штрафному ізоляторі табору 385/11 камера на 20 м² поміщала 12-14 в'язнів (інші камери в той час пустували), і люди жили в ній півроку. В камері не було стола, не можна розкинутися двом людям, в'язні зовсім були позбавле-

ні прогулянки на свіжому повітрі. Становище не змінилось і після того, як ізолятор відвідав прокурор Мордовії Аверкін. Хворим політв'язням відмовляли в стаціонарному лікуванні, відповідаючи, що їх лікуватимуть після виходу з ізолятора. Двері в штрафний ізолятор широко відкриті. Туди попадають навіть психічно хворі люди (естонець Нурисаар Хейно, черкес Аслонов та ін.). Коли ж в'язні пишуть скарги, обурюючись вчинками кагебістів, вони розцінюють їх як антирадянські документи.

На основі вилучених скарг у Масютка Михайла, Мороза В., Лук'яненка Л., анкети психологічних досліджень у мене, була сфабрикована справа « про систематичне писання нами націоналістичних рефератів і поширення їх серед в'язнів ». Правда, начальник табору майор Касаткін, який підписав постанову, заявив, що він її не читав. Проте таке вирішення справи « вслепу » не перешкодило посадити нас у штрафний ізолятор на 6 місяців. А 16 липня ці ж документи були обвинуваченням проти нас на виїзній сесії суду Zubovo-Полянського району. Без всякого попередження, Масютка Михайла, Мороза Валентина і мене викликано просто з роботи, без попередження ввели в кабінет. Звичайно, все це було зроблено з метою приголомшити нас несподіванкою.

Судили мене першого. На запитання судді, які мої претензії до суду, я заявив: як склад суду, так і процедуру судового засідання вважаю незаконною. В складі суду засідателем є представник адміністрації: начальник режиму; мене, як підсудного, заздалегідь не повідомлено про суд, не познайомлено з обвинуваченням чи ходатайством табірної адміністрації, внаслідок чого я сам не можу відповідно себе захистити і не можу найняти адвоката. Тому будь-яке рішення суду я заздалегідь вважаю незаконним.

В процесі судового розбору з'ясувалося, що мене звинувачують у поширенні націоналістичної літерату-

ри. Але, як виявилось, ні прокурор, ні суддя, ні представник адміністрації зовсім не бачили цих « націоналістичних документів ». Представник адміністрації оправдався тим, що це було в таборі н. 385/1, прокурор заявив, що він чув від прокурора Мордовії, що ці документи націоналістичні. Вдруге я побачив, як судять « вслепую ». Суддям це не перешкодило засудити мене до 3-ох років позбавлення волі. Але в таборах для політ'язнів це не сенсація.

Адже засудили психічно хворого естонця Нурисара Хейно до тюремного ув'язнення. Зубово-Полянський суд набив собі в цьому руку. Він акуратно виконує волю КДБ. Останнє моє твердження небезпідставне. Завжди репресії проти нас супроводжувалися точними прогнозами капітана Крутя. Напередодні переведення нас у штрафний ізолятор він заявив політ'язню Шумуну Данилу: « Вже недовго вони гулятимуть по табору », а в червні місяці у розмові зі мною (точніше сказати — у монолозі, виголошеному до мене): « Ну, харашо, скоро мы найдем для Вас местечко » *). Отже, судив капітан Круть, а суд лише послухав його волю.

На вимогу в'язня Масютка (його судили другим) познайомити його з матеріалами обвинувачення, прокурор заявив, що це не суд, а звичайна зміна режиму. « Тоді, — сказав Масютко, — якщо це не суд, я не хочу слухати вироку ». На виручку прокурору поспішила суддя, яка заявила: « Вот это и есть самый настоящий суд »**).

Коли суд чинив розправу над Морозом Валентином, Масютко і я сиділи вже в штрафному ізоляторі, готуючись до відправки в тюрму. В цей час один наглядач вголос передає розпорядження начальника табору другому наглядачеві приготувати в ізоляторі місце для

---

*) Ну, гаразд, незабаром знайдемо для Вас містечко.

***) Це ж і є найсправжніший суд.

Мороза. Політв'язень Даніель гукнув на весь ізолятор: « Братцы, какой же это суд — Мороза еще не осудили, а ему уже готовят место в изоляторе! »**).

А справді. Який це суд? Це ганебне судилище, в 'яке з трудом може повірити сучасна цивілізована людина, це найгрубіше знаряддя розправи над політв'язнями, які відстоюють свої права, свою людську гідність, закон, це нові прояви розуму кагебистів. В зв'язку з цим я хотів би поставити Вам, міністре, декілька запитань: Чи думаєте Ви порушувати перед урядом Російської федерації питання про: 1) Інцидент з громадянкою Германюк; 2) знущання над українськими політв'язнями в мордовських таборах; 3) припинення асиміляції українського населення, яке живе на території Росії, і створення для нього нормальних умов.

Чи думаєте Ви це робити? А слід би, якщо Вас хвилює доля українського народу, якщо Ви думаєте про його майбутнє.

***) Братіки, що ж це за суд — Мороза ще не засудили, а вже йому готують місце в ізоляторі!

З М І С Т

	Ст.
Від Видавництва	5
Розвиток політичної думки на Україні	7
Голові Президії Верховної Ради Української РСР Д. С. Коротченку політичний в'язень Лук'яненко Л. Г. з Мордовії	19
Голові Президії Верховної Ради УРСР від політв'язня Шухевича-Березинського Юрія	47
Редакції газети « Правда » від політв'язня доктора В. Горбового	55
Верховній Раді Української РСР від громадянина Масютка Михайла Савовича	63
В. о. начальника табору № 17-А ст. лейтенанту Кишці, нач. загону № 6 ст. лейтенанту Рибчинському протест політв'язня Гориня М. М.	79
Міністру закордонних справ УРСР Білоколосу від політв'язня Гориня М. М.	83

Канадсько-Український Бібліотечний Центр

Канадське Товариство Приятелів України
Торонто — Канада